

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

David Daubner

Případová studie hybridního režimu: Polsko

Diplomová práce

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr. Pavel Šaradín, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením doc. Mgr. Pavla Šaradína, Ph.D. a že jsem použil výhradně zdrojů, které cituji a uvádím v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne .....

.....

David Daubner

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Demokracie z pohledu historie a současnosti	10
3	Autoritářství a totalitarismus.....	15
4	Hybridní režim	17
4.1	Defektní demokracie.....	19
4.2	Neliberalní demokracie.....	20
4.3	Další typy.....	22
4.4	Problém hybridizace	26
5	Polsko – základní úvod	28
5.1	Polské parlamentní volby roku 2001	33
5.2	Polské parlamentní volby roku 2005	34
5.3	Polské parlamentní volby roku 2007	34
5.4	Polské parlamentní volby roku 2011	35
5.5	Situace v roce 2015.....	36
5.6	Polské parlamentní volby roku 2019	38
6	Hodnocení úrovně polské demokracie.....	39
6.1	Benátská komise	41
6.2	Tlak EU.....	42
6.3	Hodnocení polského soudního systému	44
7	Polsko podle Bertelsmannova transformačního indexu.....	50
7.1	Státnost	51
7.2	Politická participace	52
7.3	Právní stát	53
7.4	Stabilita demokratických institucí	54
7.5	Politická a společenská integrace	55

8	Polsko a index svobody tisku.....	60
9	Shrnutí.....	62
10	Závěr.....	63
	Použité zdroje.....	67
	Abstrakt.....	77
	Abstract.....	78

1 Úvod

Tématem této diplomové práce jsou hybridní režimy se zaměřením na Polskou republiku. Polsko má jako celá východní Evropa komunistickou minulost, kdy byla jedním ze satelitů Sovětského svazu. Jisté snahy o demokratizaci můžeme sledovat od roku 1970, ale až od roku 1985 začalo docházet ke změnám, které ovlivnil příchod umírněného proudu Michaila Gorbačova v SSSR a jeho reformních programů, což mělo dopad na celý východní blok. Polský autoritářský režim se zhroutil v roce 1989 a začala cesta k demokracii. Po skončení studené války se tedy objevila třetí fáze demokratizace, což byla vlna přechodů k demokracii. Probíhala od 70. do 90. let 20. století. Globálně se jí účastnilo více než 30 států a východní Evropa nebyla v demokratizaci rozdílem (Huntington, 2008). Mezi úspěšné státy demokratické liberalizace bylo kromě České republiky a Maďarska také Polsko. U zmíněných států byl úspěšný přechod na tržní model hospodářství, otevřenost západním investicím, politická i ekonomická integrace do západoevropských či euroatlantických mezinárodních organizací. Polsko se tak stalo příkladem pro další státy. Přesto byla demokratická tranzice plná velkých reforem, zvrátů, politické nestability, polarizace, nástupu mnoha politických uskupení a v neposlední řadě také korupce. V současnosti zde dochází k pošlapávání principů liberální demokracie. V souvislosti s Maďarskem a Polskem se tak začalo veřejně často hovořit o termínech jako hybridní režim nebo neliberální demokracie.

Změny od roku 2015 mohly vést k instalaci hybridního režimu. V tomto roce byl ve funkci již 5 let Viktor Orbán v sousedním Maďarsku. To je první zemí, v souvislosti, s kterou se začal objevovat termín „hybridní režim“ v Evropě. Maďarská vládní strana Fidesz, kde je Viktor Orbán členem, začala pronikat do každé sféry společenského života a považuje se za jeden z typických příkladů hybridizace v Evropě. V Polsku strana Prawo i Sprawiedliwość (PiS), jejímž předsedou je Jarosław Kaczyński, začala ovládat soudní systém, začala omezovat některá práva a svobody a nezávislost médií. Polská vláda podnikla mnoho kontroverzních kroků, které byly například v oblasti justice označeny jako neústavní. Cílem této diplomové práce je analyzovat, zdali je Polsko hybridním režimem, či nikoli. Důvodem k výběru tohoto tématu je především aktuálnost této problematiky, stejně tak jako geografická, kulturní i politická blízkost České republiky.

Autor zároveň vidí jako žádoucí tento fenomén zkoumat, jelikož se nové hybridní režimy a různé jeho deriváty etablojí a udržují v rámci celého světa. Stejně tak důležité je zkoumat z jakého důvodu se tyto režimy etablojí. I když je Polsko jedním z našich důležitých sousedů, přesto je v České republice o této zemi a její politice malé povědomí. Výzkum a analýza hybridních režimů je důležitá pro celé fungování Evropské unie, pro její stabilitu a efektivitu.

Z metodologického hlediska je tato práce příkladem kvalitativního výzkumu, konkrétně případovou studií (case study). Bude tedy co nejkompaktněji a detailně analyzován daný případ – Polsko. První část se zaměří na stanovení základního teoretického rámce. Nevýhodou tohoto metodologického typu je, že se zaměřuje pouze na jeden, nebo na velmi málo případů, kde se výsledky vztahují pouze na daný případ a nejsou tak zobecnitelné.

Tato práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První část je teoretická. V této části se nacházejí teorie, které se vztahují k demokracii, kde stěžejní definice bude od Roberta Dahla. Jsou zde umístěny základní typy demokracií, včetně liberální demokracie, která je důležitou součástí západních společností, EU a v neposlední řadě také Polska. Je potřeba si jasně definovat podmínky polské demokracie a její možný odklon od základních demokratických principů. Budou analyzovány rozdíly mezi liberální a neliberální demokracií, přičemž východiskem bude Linzovo pojetí totalitářství a autokracie. Teoretické ukotvení hybridních režimů tvoří hlavní část teorie. Nejprve se autor věnuje defektní demokracii Wolfganga Merkela a následně neliberální demokracii Fareeda Zakarii. Tyto dva typy hybridních režimů jsou pro tuto práci stěžejní. Jako další typy hybridních režimů jsou uvedeny: exkluzivní demokracie, doméní demokracie a delegativní demokracie. Jedná se o typy výše zmíněných hybridních režimů. Těmto typům se věnovali především autoři Levitsky a Way ve svém díle *The Rise of Competitive Authoritarianism* (2002). Sám koncept hybridizace není jednotný, neustále se vyvíjí a jednotlivé typy jsou neustále upravovány a rozšiřovány. S tím je spojen další bod, a sice problémy hybridizace, kde jsou nastíněny možné problémy tohoto konceptu, včetně debaty okolo něj.

V další části bude analyzován politický vývoj Polska od začátku komunismu a pozdějšího počátku fungování Solidarity (hnutí, které se postavilo komunistickému zřízení v Polsku), přes 90. léta, kdy byl v Polsku z počátku extrémní počet stran a silná fragmentace. Analyzovány budou všechny parlamentní volby od roku 2001, kdy byl ustálený volební a stranický systém po zatím poslední volby roku 2019.

Detailněji analyzovány budou volby od roku 2015, kdy vyhrála volby strana PiS. Historické konotace jsou důležité, pomůžou nám lépe pochopit důležité politické změny včetně jejich důsledky a pomůžou nám zjistit, jak Polsko došlo do své současné podoby. Část po roce 2015 se bude detailně věnovat provedeným změnám v soudnictví, včetně struktury a hierarchie soudů. Oblast jurisdikce je dlouhodobě nejvíce kritizovanou novelou vládní strany PiS a vnáší tak obavy o nezávislost soudů. Spolu se soudy je detailně rozebrána problematika nezávislosti médií. Současně tato problematika obsáhne stanoviska Benátské komise, což je poradní orgán Rady Evropy v oblasti práva. Tato komise se vyjádřila ke kontroverzním novelám v Polsku.

Analytická část je založena na údajích ze dvou hlavních zdrojů. Prvním zdrojem je nevládní organizace Freedom House, která vydává každoročně své reporty ohledně důležitých politických změn v zemi a na různých škálách tyto výstupy hodnotí. Data jsou aktualizována každý rok, takže lze retrospektivně hodnotit, jak se daná oblast zájmu formovala a zdali klesal nebo stoupal index, včetně zdůvodnění. Druhým zdrojem je Bertelsmannův transformační index (BTI index), který vydává zprávy o klíčových oblastech v dané zemi a jejich změnách. Tento index vydává zprávy jednou za dva roky a autor proto pro lepší přehlednost zvolil u tohoto indexu počáteční rok 2014. Autor se zaměří majoritně na oblast soudnictví a nezávislosti médií, avšak pro komplexnější zhodnocení celé situace budou ve výběrech analyzovány také další proměnné. Metodologie sběru a vyhodnocení dat bude obsažena detailněji u obou indexů. Analyzovat se budou změny klíčových dat obou indexů v průběhu času, tj. zdali budou hodnoty stoupat, klesat nebo stagnovat.

Nejdůležitější zdroje pro tuto práci jsou především od zahraničních autorů. Teorie demokracie bude analyzována z historického pohledu, tj. od Platonova pojetí demokracie až po moderní teorie Roberta Dahla. V teorii autoritářských režimů je využito teoretické ukotvení Juana Linze. Všechny tyto teorie prošly dlouhodobým vývojem, který bude u každého teoretického bodu nastíněn. Větší pozornost bude věnována vysvětlení teorie hybridních režimů. Prvně bude popsána obecná teorie hybridních režimů od Larryho Diamonda. Poté se bude pokračovat ke konkrétním typům zmíněným výše. Pro naši analýzu neliberální a defektní demokracie jsou zvoleni autoři Fareed Zakaria a Wolfgang Merkel, především díla *The Rise of Illiberal Democracy* (1997) a *Embedded and defective democracies* (2004). Autoři zde zmiňují své definice těchto konceptů. Z českých teoretiků autor nejvíce využil díla Michala Kubáta, především jeho díla *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence* (2000) a *Demokracie v Polsku: Politický systém polské republiky (1989–2005)* (2005).

Jde o českého politologa a zároveň odborníka na Polsko. Jeho díla popisují polskou tranzici k demokracii a zabývají se Polskem od roku 1989. Slabou stránkou těchto děl je, že se zajímají o Polsko pouze do roku 2005. Pomohou majoritně pochopit vývoj a změny polského politického systému od roku 1989. V českém prostředí chybí ucelená práce na polské dějiny od roku 2005 do současnosti. Bylo tak potřeba čerpat z děl zahraničních autorů. Primárně od polských autorů A. Szczerbiaka (2007) a R. Markowského (2008). O polském vývoji v optice populismu píše Artur Wolek ve svém článku *Jak polské elity ovládají populismus* (2016). Ten říká, že se v Polsku nenacházejí typické populistické strany, ale naopak neustále sází na anti-establishment a vzájemnou polarizaci svých voličů se zaměřením na emoce. Ve zkoumaných dokumentech převažují kvalitativní informace, které jsou konkrétní a jdou do hloubky dané problematiky. Díla Martina Kubáta pomohou s kontextem a možnými okolnostmi polské tranzice, jako je například polská politická kultura. Z hlediska operacionalizace bude pojem „hybridní režim“ znamenat především specifické typy Wolfganga Merkela a Fareeda Zakarii.

2 Demokracie z pohledu historie a současnosti

Demokracie, jak ji známe dnes, se od původní zmínky o demokracii zásadně liší. Jako se celý svět neustále vyvíjí a některé koncepty a způsoby myšlení vznikají, tak jiné zanikají. Demokracie jako taková je s námi již od starověku, neustále se pod tíhou evoluce a nových směrů myšlenek vyvíjí a je pod palbou kritiky ze strany extremismu. Tato část práce nastíní teoretické přístupy předních politických filosofů od starověku, konkrétně Platonovy kritiky demokracie, až po jistý typ idealizace ze strany Roberta Dahla.

Jedním z prvních teoretiků demokracie není nikdo jiný než Platon. S Platonovým jménem se pojí kromě filosofie také politologické myšlenky, kde převládá jeho kritika k Athénské demokracii. Platonova definice se opírá o pět základních státních zřízení. Jsou jimi timokracie, oligarchie, demokracie, tyranie a ideální ústava. První čtyři typy na sebe vzájemně navazují. Pro občany je nejvýhodnější timokracie (vláda ctižádostivých), tito lidé mají čest a jde jim o dlouhodobou prosperitu celé země. Rostoucí podíl bohatých chce mít svůj podíl na moci a systém se tak mění na oligarchický. Oligarchové jednají pouze pro svůj osobní zisk, ten je zničí a nastává demokracie. Ve společnosti mají vznikat stále větší anarchistické tendence a člověk žijící v demokracii nechce odkládat uspokojování svých potřeb. Demokracie si podle něj nese svůj konec již při jejím nastolování. V dalším bodě vidím paralelu platnou i do dnešní doby – Platon říká, že hlavní moc budou získávat „trubcové“, tedy nějaká forma demagogů, kteří budou rozdělovat společnost a brojit proti bohatým. Demokracie tak v sobě nese nástroj sebezničení a přerod v tyranii, ta je dle Platona nejhorším státní zřízením.

„její dravější část řeční a jedná, kdežto zbytek sedí kolem řečnických tribun, bzučí a nesnese, mluví-li někdo něco jiného, takže v takovém ústavním zřízení je všechno, s výjimkou něčeho mála, spravováno právě takovými lidmi“ (Platon, 1993).

„Nakonec vám budou vládnout ti nejneschopnější z vás. To je trestem za neochotu podílet se na politice.“ (tamtéž)

Jako poslední typ lze brát Platonovu ideální ústavu. Platónova úvaha o státě se zahajuje pojmem spravedlnosti, který představuje myšlenku, jež může být zkoumána z různých perspektiv a jež se zabývá lidstvem od počátku jeho dějin. Platón si klade za cíl odhalit podstatu spravedlnosti a tvrdí, že je snadnější ji pozorovat a porozumět, když je zkoumána v rámci celkového kontextu. Proto se Platon v této práci zaměřuje na téma společnosti a zkoumá ji od jejího počátku. Hlavní pozornost věnuje politickému a společenskému uspořádání obce (Platon, 1993).

Platon v tomto svém díle chtěl říci, že sice neví, zda jím navrhnuté státní zřízení bude někdy reálně uskutečnitelné. Toto zřízení bychom nyní mohli označit jako autoritářské, a to z důvodu, že vláda spočívá v cenzuře a absolutní moci několika vybraných dobrých, moudrých a vzdělaných vládců, kteří však neberou v potaz názory obyčejných občanů a sami rozhodují o tom, co je považováno za dobré. Platon je jeden z prvních kdo začal používat pojem sofokracie. Nahrazuje koncept pojmu ideou dokonalého městského státu, jehož vedení by bylo svěřeno filozofům. Sofokracie je tedy vláda filozofů (tamtéž). V současné době bychom mohli sofokracie nejvíce přirovnat k úřednické vládě.

Rousseaovo pojetí demokracie, je podobné tomu, čemu nejen dnes říkáme přímá demokracie, to však může vést do extrémní podoby. Lid by měl mít veškerou výkonnou moc, a to do té míry, že i zákony, které by neschválil lid, by byly neplatné (J. J. Rousseau, 1949). Participovat by měli všichni občané daného státu. Ve svých myšlenkách vidí doslovné pojetí demokracie, kde vládou všichni občané. Zároveň říká, že pokud toto není uskutečnitelné, pak demokracie nemůže nikdy vzniknout a fungovat.

„Bereme-li výraz demokracie v přísném slova smyslu, pak nikdy pravá demokracie neexistovala a nikdy nebude existovat, protože je proti přirozenému řádu, aby velký počet vládl a malý počet byl ovládán“ (J. J. Rousseau, 1949).

„Každý zákon, který osobně lid neschválil, je neplatný: není to zákon“ (J. J. Rousseau, 1949).

Autor kritizuje ten druh společenské smlouvy (jedinec odevzdá svá práva ve prospěch společenství, to mu zajistí ochranu a bezpečnost), který má v demokracii způsobovat nerovnosti mezi lidmi. Suverénem ve státě v jeho pojetí má být lid. Kritizuje zastupitelskou demokracii, jelikož lid nemůže přenést svou moc a vůli na svého „zástupce“, ten totiž nebude vždy jednat a prosazovat vůli lidu, ale z principu i tu svou. V přirovnání je nejbližší tomuto typu přímé demokracie Švýcarsko.

Podle Johna Stuarta Milla má být v demokracii lid veškerou složkou výkonné moci. Na druhou stranu se Mill zabývá skutečností, že demokracie je vždy vláda většiny. Uvádí, že v demokracii musí být zachována práva menšin. Poprvé se u něj setkáváme s termínem „tyranie většiny“. Skupina ve společnosti majoritní, bude mít v demokracii vždy většinu, kterou nesmí zneužívat v neprospěch menšiny. Menšina tak musí být vždy brána v potaz a musí se chránit její zájmy.

Millovo pojetí je rozdílné od Rousseova především v tom, že vnímá jistou technickou neuskutečnitelnost přímé demokracie ve vyspělých, lidnatých státech. Přichází tak s formou zastupitelské demokracie, na které stojí téměř všechny demokratické státy. Je zde zajímavostí, že Mill je pro všeobecné, ale ne rovné hlasovací právo. Voličova váha hlasu, by se odvíjela od jeho vzdělání. Obával se nevzdělané většiny, která by mohla přispět k tyranii, především tzv. třídního zákonodárství, kdy by zákony schvalovali dělničtí zástupci (J. S. Mill, 1992).

V knize Kapitalismus, socialismus a demokracie líčí svůj model demokracie J. A. Schumpeter (J. A. Schumpeter, 2004). Svůj koncept navazuje na dva ekonomické systémy, které spolu soupeřily po celé 20. století. Z jeho perspektivy říká, že kapitalismus je ze své podstaty odsouzen k zániku, a tak nuceným nástupcem bude socialismu. Jako svůj hlavní argument uvádí nemožnost poznání skutečného obecného blaha. Přichází tak s teorií alternativního pojetí demokracie, které definuje jako:

„Demokratická metoda je takové institucionální uspořádání pro činění politických rozhodnutí, v němž jednotlivci získávají moc rozhodovat v konkurenčním souboji o hlas lidu“ (J. A. Schumpeter, 2004).

Důležitým bodem je, že lid potřebuje vedení – vládu, protože není kompetentní na to, aby se řídil sám. Každé volby mají vést k vytvoření vlády a lid si ve volbách má volit své zástupce. Schumpeterova definice demokracie tedy obsahuje rovněž zastupitelskou demokracii.

Jedním z hlavních teoretiků 20. století je Robert Dahl. Tento autor se zabýval jak demokracií, tak se také snažil najít její pomyslný ideál (verzi systému demokratického, ale uskutečnitelného). Byl to rovněž teoretik politické participace. Tento teoretický ideál vypracoval na příkladu Spojených států amerických (Říchová, 2006) a nazývá jej polyarchií. Původ tohoto názvu můžeme najít v první polovině 20. století, ale Robert Dahl jej v 50. letech oživil a v průběhu let tuto svoji definici dále upravoval a upřesňoval. Termín polyarchie není jen další teoretické nastínění demokratického systému, nýbrž je dle Dahla jediným ideálním systémem se svými parametry, jako takový de facto nedosažitelný. Státy se mají snažit tomuto ideálu přiblížit, tedy polyarchie je nejbližší skutečnému ideálu demokracie. Zároveň je zde důležitý předpoklad, ze kterého se vychází, a sice že lidé si dokáží vládnout sami. Polyarchie je reálná v etnicky a nábožensky hegemonním prostředí, aby se tak předešlo možným konfliktům (tamtéž).

Podle Dahla je důležité dodržovat diskurs, ve kterém přistupujeme ke všem občanům stejně z hlediska jejich způsobilosti participovat ohledně směřování státu a musejí být považováni za politicky rovné (Dahl, 2001). Autor určuje několik kritérií, podle kterých lze vytvořit polyarchii. Prvním bodem je rovné hlasovací právo, což de facto znamená, že hlas každého občana má stejnou váhu a každý občan má stejný počet hlasů, navíc občané musí mít stejnou možnost volit. Druhý bod je občanská participace, občané musí dostat efektivní a rovnou možnost sdělit své názory a připomínky k určitému tématu. Tato možnost samozřejmě obsahuje možnost klást otázky a vyjadřovat vzájemnou podporu na úkor druhých. Jako třetí bod autor označuje pochopení založené na informacích neboli poučené porozumění. Tímto autor nastiňuje možnost alternativních teorií, důsledků a všeobecnou možnost k těmto zdrojům dojít (Dahl, 1995). Předposledním bodem je konečná kontrola programu lidmi (občany), ti musí mít právo rozhodovat jakým způsobem a kdy budou daná témata projednávána. Poslední bod je univerzální, všeobecné volební právo. Tedy, že každý občan s podmínkami věku a svéprávnosti smí jít volit bez ohledu na etnikum, rasu nebo náboženství a mají mít zajištěná práva tak, jak je dáno v předchozích kritériích (tamtéž).

Počet států, ve kterých se uplatňuje polyarchie, soustavně roste. Dahl rozdělil jejich doby vzniku do tří etap, od roku 1776 do roku 1989. Číslo polyarchických zřízení oscilovalo a v roce 1989 se usadilo na čísle 50. Jako příklad můžeme uvést např. Švýcarsko, které je široce vnímáno jako jedno z nejlepších demokracií využívajících přímé zapojení občanů v systémech referend.

Kritéria pro vznik polyarchie nastínil autor ve své knize *Demokracie a její kritici* (1995). Prvními jsou volení úředníci, kteří mají spravovat stát a být voleni ve spravedlivých a svobodných volbách. Z hlediska občanů musí být uznáno jak aktivní, tak i pasivní volební právo s tím, že druhé zmíněné musí být všeobecné. Následující dva body spolu silně souvisí. Autor zdůrazňuje svobodu projevu a přístup k alternativním informacím (Dahl, 1995). Alternativní informace jsou v dnešní době roku 2023 velice kontroverzními a jedná se o silně politické téma, nicméně, celkově jde o odlišné pojetí těchto informací. Poslední bod je rovněž znakem každé vyspělé demokracie. Jedná se o svobodu sdružování, kdy občané mají právo sdružovat se do nezávislých organizací, sdružení nebo politických stran (Schmitter, Karl, 1991: 81). Tato práce bude vycházet právě z Dahlovy definice demokracie.

Od samotného vzniku demokracie a demokratického vládnutí se setkáváme se stále častějším zájmem o její výzkum. Definice se tak v průběhu let proměňovala až do dnešní podoby. Britský politolog, expert na politickou teorii a mezinárodní vztahy David Held, vymezil historicky čtyři typy demokracií. Athénskou demokracii, republikánskou demokracii, liberální demokracii a přímou demokracii (Held, 2006). V rámci tohoto dělení můžeme říci, že Polsko se do roku 2015 označovalo jako liberální demokracie. Demokracie si prošla ve svém vývoji dlouhou cestou, od předem odsouzeného systému k zániku v antice, přes středověký názor o její neuskutečnitelnosti, až po současnou liberální, zastupitelskou demokracii.

3 Autoritářství a totalitarismus

Souběžně s demokracií existuje její opak – autoritářství a totalitarismus. V průběhu posledních tisíců let historie lidstva spolu autoritářství a demokracie bojují, vzájemně se střídají a cyklí. V současné době první poloviny 21. století je ze 167 zemí světa (obsažených v democracy indexu) pouze 74 zemí demokratických. Zbylé země fungují jako hybridní, autoritářské a totalitní (Democracy index, 2021). Ve 20. století se mnoho teoretiků snažilo o koncepci autoritářských a totalitních režimů, např. C. J. Fridrich, nebo Z. Brzezynski. Na základě nejen těchto autorů a jejich prací nakonec J. Linz utvořil rozdíly mezi autoritářstvím a totalitářstvím (Holzer, Balík 2006: 5).

V totalitářství není možná jakákoli autonomie společenských struktur a nepolitické sféry, zatímco v autoritářství toto možné je. Totalitářství tedy kontroluje všechny aspekty lidského života v daném státě a s tím se pojí také snaha o absolutní kontrolu ekonomické činnosti. V autoritářství nemusí být jedna vůdčí strana, což o totalitě neplatí a stejně tak je v prvně zmíněném typu možná forma opozice (ta ale může být omezená), nejsou tedy ovládány všechny vládní struktury představiteli jedné strany. Tvrzení o možné politické opozici samozřejmě platí za předpokladu, že tato opozice nenarušuje vládní chod a je vůči vládě loajální (Brooker, 2013). Autoritářské státy nejsou postižené jednou vůdčí ideologií a není zde s tím spojený teror doléhající na celou společnost, zatímco v totalitě je to naopak, ale násilí jako takové je v obou těchto typech. Pro totalitářství je ještě příznačná politická mobilizace obyvatel a snaha o expanzi (Balík, Kubát 2012).

Juan Linz ve svém asi nejdůležitějším díle Totalitní a autoritářské režimy, definuje autoritářství jako: „*politický systém s omezeným neodpovědným politickým pluralismem, který nemá vypracovanou vůdčí ideologii, ale zato výraznou mentalitu, vyznačuje se absencí intenzivní a extenzivní politické mobilizace (s výjimkou některých etap svého vývoje) a vůdce nebo malá skupina disponují mocí, která formálně má nejasně vymezené, avšak snadno předvídatelné hranice*“ (Linz, 2000).

Autor také uvádí tři podmínky k tomu, aby byl systém označen jako totalitní:

1. *„Existuje monistické, ale nikoli monolitické centrum moci, přičemž jakýkoli pluralismus existujících institucí či skupin odvozuje svou legitimitu z tohoto centra, je jím zprostředkováván a je spíše politickým výtvořem ‚shora‘ než produktem dynamiky předešlého společenského uspořádání.“ (tamtéž)*
2. *„Existuje exkluzivní, autonomní a více či méně intelektuálně podložená ideologie, s níž se vládnoucí skupiny či vůdcové identifikují a která je užívána jako základ pro provádění politiky či pro manipulaci obyvatel. Ideologie překračuje konkrétní program či hranice legitimní politické akce, aby interpretovala sociální realitu či konečný smysl a cíl dějin.“ (tamtéž)*
3. *„Občanská participace a aktivní politická mobilizace pro ‚věc‘ politických a sociálních úkolů je povzbuzována, vyžadována, odměňována a usměřňována prostřednictvím jediné strany a jejích monopolních masových organizací. Pasivní poslušnost a apatie, ústup do role pouhého trpného předmětu, tolik charakteristická pro autoritativní režimy, je vládci považována za nežádoucí a nechtěnou.“ (tamtéž)*

V současné době je 34 států a území považováno za státy s autokratickou nebo totalitní vládou (Freedom House, 2022).

4 Hybridní režim

V průběhu času se začaly různé politické režimy stále více vzdalovat od dělení na demokracii vs. autoritářství. Vládní politika začala být daleko složitější a politologové nebyli za jedno jak problematiku nových systémů vyřešit. Vznikl tak úplně nový koncept tzv. „hybridního režimu“, který je pomyslně mezi výše zmíněnými systémy. Po konci studené války celý svět s napětím očekával přechod k demokracii ve velkém množství zemí, jednalo se o tzv. „třetí vlnu“ demokratizace (Diamond, 2002). Některým státům se nicméně tento přerod nepodařil úspěšně překlenout a ocitli se ve výše zmíněném meziprostoru. Samotná velmi bohatá debata na toto téma brání pochopení celkového fenoménu, jelikož příčiny, důsledky a existence hybridizace nabídlo velké množství odpovědí (Cassani, 2014). Z tohoto důvodu jsou výše zmíněny základní definice a rozdíly mezi demokracií a autoritářstvím/totalitářstvím. Státy se v 90. letech ocitly jako hybridní téměř po celém světě, kdy se očekávala jejich demokratizace, od Afriky (Ghana, Keňa, Mosambik, Zambie, Zimbabwe), Eurasii (Albánie, Chorvatsko, Rusko, Srbsko, Ukrajina), Asii (Malajsie, Tchaj-wan) až po Latinskou Ameriku (Haiti, Mexiko, Paraguay, Peru) (Levitsky, Way 2010).

Freedom house každoročně vydává své zprávy ohledně vývoje demokracií v jednotlivých státech a stanovuje jejich demokratický status. Polsko je zde uvedeno jako semi-konsolidovaná demokracie. Země, které jsou označovány jako semi-konsolidovaná demokracie splňují relativně vysoké standardy pro výběr národních vůdců, ale vykazují slabé stránky v obraně politických práv a občanských svobod (Freedom house, 2023). Pravdou však zůstává, že od klíčového roku 2015 klesá Polsko ve všech demokratických indexech a v klíčových oblastech rovněž. V tomto ohledu se diskutuje, zdali se ještě jedná o plnohodnotnou liberální demokracii nebo o hybridní režim. Samotný Freedom house označuje Polsko jako svobodné (na rozdíl třeba od Maďarska, které je označeno jako částečně svobodné).

Jedna z nejzákladnějších klasifikací je od amerického politického sociologa Larryho Diamonda, který navazuje na práci Samuela Huntingtona, kdy druhý zmíněný se zabýval demokratizačními vlnami. Dle něj třetí a zatím poslední vlna demokratizace nastala po pádu diktatury v Portugalsku roku 1974. Z tohoto přímořského státu se demokratizace rozšířila do celé Evropy, Latinské Ameriky a Tichomoří (Huntington, 2008). Na něj navázal právě Larry Diamond svým článkem *Is the Third Wave Democratization Over?* kde již jak název napovídá zkoumá, jestli a jak bude třetí demokratizační vlna pokračovat.

Během své analýzy Diamond objevuje nové a těžko uchopitelné režimy, vzhledem k tehdejší typologii, kdy se jednalo o volební demokracii a pseudodemokracii. Nakonec dochází k poznatku, že třetí demokratizační vlna přinesla neúplné anebo zmenšené demokracie (Diamond, 1992). Jako příklady volebních demokracií uvádí Srí-Lanku, Indii, Turecko, Rusko a Kolumbii. V těchto státech dochází k násilným potlačováním menšin, porušování lidských práv nebo přímo k vojenským konfliktům, což se vymyká klasické teorii liberální demokracie.

Druhým zavedeným typem demokracie je dle Diamonda tzv. „pseudodemokracie“. Největší rozdíl mezi klasickou liberální demokracií je ten, že zde není prvek dostatečně spravedlivého prostředí (tamtéž). Demokratické instituce jsou zde pouze „na oko“ a mají kryt autoritářské praktiky státu. V těchto demokraciích vždy ve volbách vyhrává vládnoucí strana, ve všech stupních voleb a státní správy. Autor uvádí státy s pseudodemokracií jako Mexiko do roku 1988, Senegal a Singapur. Poslední zmíněný je dle mého názoru ideálním příkladem tohoto typu, čemuž odpovídá volební systém v tomto státě. Zavedení stranického blokového hlasování znamenalo zvýšení procenta nesoutěživých volebních obvodů. Pro opoziční kandidáty je obtížné se během krátkých volebních lhůt zorganizovat na společnou stranickou listinu.

Ve druhém Diamondově textu se autor věnuje tématice hybridních režimů, ve které připouští komplikovanost rozlišování, než tomu bylo v době předchozí (Diamond 2002). Řeší zde kromě hybridních režimů také demokracii a její hranice – podobným výzkumem se zabývali Terry Lynn Karl s Philippem C. Schmitterem v textu *What democracy is ... and not* (Karl, Schmitter 1991). Jak již bylo zmíněno, po třetí demokratizační vlně se spousta nových států vydalo demokratickou cestou, ale uvízly v tzv. „šedé zóně“ (Diamond, 2002). Právě u těchto zemí si Diamond uvědomil, že je nemůžeme klasifikovat jako demokratické nebo na druhé straně jako autoritářské. Nejprve rozdělil tyto hybridní režimy jako volební demokracie a volební autoritářství, načež přidává další dva podbody – soutěživý autoritarismus a nesoutěživý autoritarismus. Prvně zmíněný bod převzal autor od Levitskyho a Wayne. Poslední kapitolou jsou ambiguous regimes, tedy tzv. dvojznačné systémy.

Odborná diskuse se v současnosti rozchází do dvou hlavních proudů. První proud autorů říká, že hybridní režim je jen neúplná demokracie např. (O'Donnell 1994; Zakaria 1997) nebo neúplná autokracie např. (Schedler 2006). Ještě v 80. letech O'Donnell hovořil o jakýchsi nejasných systémech umístěných v šedé zóně. Následně vykrytalizovaly dva rozdílné přístupy tohoto prvního typu. Jednalo se o limitovanou demokracii a limitované autoritářství (Zinecker, 2009).

Druhý proud autorů naopak říká, že se nejedná jen o neúplné režimy, ale hovoří o hybridním režimu jako o plně srovnatelném s demokracií a autokracií (Beichelt, 2012). První definice hybridních režimů trpěla nízkou konceptualizací, včetně výzkumu demokracie, u kterého se došlo k závěru, že mnoho systémů označovaných za demokracie jimi ve skutečnosti nejsou (Karl, 1986). S tím je spojená liberalizace a začalo se tak přemýšlet, do jaké míry je liberální pojetí důležité pro demokracii nebo kolik defektů může demokracie snést (Zinecker, 2009). Druhá vlna zkoumání se tak do jisté míry oprostila od hledání demokratických prvků v hybridních režimech, kde se autoři začali soustřeďovat kolem autoritářských prvků hybridních režimů. Otázkou také je, do jaké míry je důležité vnímat institut voleb. Levitsky a Way do své konceptualizace hybridizace začleňovali pouze systémy, kde funguje institut voleb (i když nejsou férové), na druhou stranu v kategorii od Schedlera jsou i systémy kde volby nefungují. Zinecker například říká, že stěžejní je vyspělá občanská společnost, bez které nemůžou fungovat demokratické instituce (Zinecker, 2009). Jeden z největších ohlasů si získaly díla ohledně hybridních režimů od Levitskyho a Wayne. Ti se zaměřili na specifika současného světa a snažili se je ve své práci reflektovat. Z pozdějších autorů můžeme zmínit Gilbertu a Mohseniho, kteří publikovali svou práci až v roce 2011 a mohli tak obsáhnout probíhající diskuse na téma hybridních režimů. Svou koncepci hybridních režimů uvedli jako zcela nezávislou kategorii vhodnou ke kvantitativnímu výzkumu (Gilbert, Mohseni 2011).

Dichotomický model tady nahlíží na hybridní režimy jako na neúplné demokracie, nebo neúplné autoritářství. Tento model byl později s výše zmíněnými problémy označen za falešný a nejlépe se jevílo řešit problematiku hybridních režimů trichotomickým systémem (Mainwaring et al. 2001). Trichotomický model má kromě demokracie a autokracie ještě třetí kategorii a sice semidemokracii. Trichotomický systém má v současnosti vypadat tak, že na jednom konci spektra bude demokracie, na druhém konci spektra bude autokracie a mezi nimi (za naplnění některých podmínek demokracie) hybridní režim.

4.1 Defektní demokracie

Jeden z nejvýznamnějších současných německých politologů je Wolfgang Merkel. Ten přišel poprvé s termínem „defektní demokracie“. Jedná se o široké spojení podmínek jednotlivých typů hybridních režimů. Nemusí se jednat pouze o jakousi přechodnou fázi. Tento typ hybridního režimu může koexistovat delší dobu, primárně pokud jsou tomu nakloněny

politické, socioekonomické a sociokulturní aspekty, které spolu kooperují a koexistují (Bogaards, 2009: 10).

Merkel tak rozvíjí spoustu podtypů, které souhrnně pojmenovává jako „defektní“ a u jednotlivých typů říká, co z demokratického rámce postrádají. Autor hovoří o typech jako doméní demokracie, exkluzivní demokracie, delegativní demokracie O'Donnella nebo níže zmíněnou neliberální demokracii Fareeda Zakarii (tamtéž). Většina těchto typů má společného jmenovatele a tím jsou volby. Je zde institucionalizace volebního práva, tedy svobodných a spravedlivých voleb. Toto zjištění je důležité, pokud stát přechází z čistě autokratického zřízení do defektní demokracie.

Mezi další společný bod je řazeno nedostatečné uplatnění právního státu a nízká politická odpovědnost (Merkel, Croissant 2004). Inklinuje ke zneužívání svého postavení s vidinou osobního zisku a s tím spojený rozmach korupce. Státy, které splňují tato kritéria, bychom majoritně našli v Latinské Americe. Pro tyto státy je typické, že zde operují mocné skupiny, především armáda. Posledním bodem je nerozvinutá občanská společnost, bez které není možný přerod k liberální demokracii (tamtéž). Ani jednu z těchto příčin nelze označit jako hlavní. Spíše se jedná o kombinace a specifika daného režimu, která vedou k nesouměrné politické, ekonomické a sociální moci. Příčiny mohou mít rovněž vnější původ, jako je např. hospodářská nebo ekonomická krize, ty jdou ruku v ruce s populismem a volbou silného, charismatického lídra, který nedbá legislativy, což je v očích veřejnosti viděno jako silné vůdcovství. Toto všechno je samozřejmě umocněno slabou občanskou společností s autoritativní minulostí a zvyky (tamtéž). Defektní demokracie nemusí být přechodné, ale mohou být viděny jako adekvátní řešení problémů post-autokratických států (Merkel, 2004).

4.2 Neliberální demokracie

Americký spisovatel, žurnalista a expert na mezinárodní vztahy Fareed Zakaria přišel se svou formou hybridního režimu, tzv. neliberální demokracií. Podle něj se jedná o typy režimů, ve kterých fungují demokratické instituce a jejich procedury. Uvnitř těchto režimů panuje omezená pluralita a omezení občanských práv, především svobody projevu, tisku a shromažďování. Zakaria tak přesně definuje tento typ jako „*demokraticky zvolené režimy, ve kterých došlo ke znovuzvolení nebo potvrzení držitelů moci prostřednictvím referend, jež běžně ignorují ústavní omezení moci a nepřiznávají vlastním občanům některá základní práva a svobody*“ (Zakaria, 1997).

Z hlediska této typografie je stěžejní jeho dílo *The Rise of Illiberal Democracy* (1997). Autor zde uvádí tezi, která je myslím si velmi platná v současné době, a sice že při používání slova „demokracie“ automaticky myslíme liberální demokracii dnes už západního typu, kde se dodržují svobodné volby, je přítomna vláda práva a dělba moci spolu s dodržováním liberálních hodnot, jako je např. svoboda slova. Soubor všech těchto hodnot nazývá autor jako „konstituční liberalismus“, který je úzce spjat s demokracií západního typu od roku 1945. Dle autora jsou spolu demokracie a liberalismus silně propojeny. Často se tak děje u nových systémů. Neliberální demokracie není pouze přechodná, nýbrž může být dlouhodobá, těží právě ze svého jména „demokracie“. Lídři se tak mohou často odvolávat k demokratickým principům.

Na základě toho definuje dva typy režimů, neliberální demokracii na straně jedné a liberální autokracii na straně druhé. Prvně zmíněný typ se může vyznačovat demokratickými prvky, jako jsou např. svobodné volby, což může formálně potvrzovat vládnoucí elita (Hloušek, Kopeček 2007). Už ze samotného názvu můžeme vyčíst, že elity zde rezignují na liberální praxi.

Jelikož je zde stále institut demokratických voleb, pak se můžou k moci dostat rasističtí, xenofobní nebo ultranacionalističtí lídři, což je běžná praxe v zemích třetího světa (tamtéž). Na druhou stranu jsou volby typickým znakem, kde se může vládnoucí elita obměňovat, ale nemusí mít vůli a snahu demokracii uchovat, což je podpořeno silnou centralizací (Ženíšek, 2006). Tento typ lze označit jako podtyp výše zmíněné defektní demokracie a lze jej nalézt po celém světě. Jedná se tak o jeden z nejrozšířenějších hybridních režimů. Není zde kontrola legislativní a výkonné moci, tudíž non-existence právního státu bez politických a občanských práv (Drahokoupil, 2014).

Dle Zakarii se neliberální demokracie často vyvinou při přerodu z čistě autoritářského režimu. Typickým příkladem může být Rusko za Borise Jelcina. Jelcin nerespektoval systém brzd a protivah, soudy a legislativu. *„Přestože v Rusku je teoreticky zajištěno více svobod (v praxi ovšem porušovaných), bude v případě, že Rusko půjde dál svou cestou k autokracii, narůstat korupce zabudovaná do hospodářského i politického systému a Rusko zůstane sice demokratické, leč nesvobodné.“* (Zakaria, 2012). Autor na toto navazuje zajímavou tezí, a sice o upevňování stávajících demokracií a jejich přerodu ke konstituční demokracii na rozdíl od hledání stále nových demokracií.

Problémem tohoto přístupu je příliš široká definice, tudíž zde může spadat velké množství politických systémů. Fareed Zakaria svým článkem nechtěl revidovat celou typologii hybridních režimů, ale majoritně se snažil vysvětlit neúspěchy liberální demokracie v postsovětském prostoru. Toto vysvětlení tedy lze aplikovat i v případě Polska, nebo dokonce České republiky, ve druhém jmenovaném případě za to mohl například byznys, který využíval veřejných zdrojů - „...a zároveň vyřadil z provozu důležité kontrolní mechanismy, respektive oslepil klíčové orgány v trestním řízení i justici, a to v takové míře, že se prosadil fenomén únosu či uchvácení státu. Na první pohled sice vládli demokraticky zvolení představitelé stran, avšak ve skutečnosti zemi řídila nepřehledná šedá zóna nekalého byznysu a politiky.“ (Klíma, 2015). Pokročilejším stavem neliberální demokracie je demokracie delegativní, která bude rozebrána v následující kapitole.

4.3 Další typy

Zde se vysvětlují převážně typy od autorů Fareeda Zakaria a G. O'Donella, tedy exkluzivní demokracie, doménní demokracie a delegativní demokracie. Zároveň také přístupu adjektivní demokracie Levitskyho a Wayne.

Jednotlivé defektní typy demokracií, které Merkel používá, se dále rozvíjí a vytyčují se nové podtypy, někdy i za pomoci jiných autorů. Volební právo je jedno ze stěžejních bodů demokracie. V exkluzivní demokracii je část obyvatelstva z onoho volebního procesu vyloučena (tedy zde nemůžou volit) a je narušen volební režim (Merkel, 2004). Doménní demokracie se vyznačuje specifickým aktérem (veto player). Ten může vetovat rozhodnutí vlády a mít tak faktickou moc. Často tento typ najdeme v Latinské Americe, kde je tímto specifickým aktérem armáda nebo oligarchové, což je na tomto kontinentu ještě podpořeno prezidentským systémem a multipartismem (tamtéž).

Narušení horizontální odpovědnosti je typické pro delegativní demokracii. Soudní a zákonodárná moc má pouze omezené možnosti kontroly moci výkonné, což často znamená, že vláda se nemusí řídit ústavou, popřípadě ji může různě ohýbat ve svůj prospěch. Samotná soudní moc může být rovněž ovlivňována ve prospěch vlády a jejího charismatického vůdce. Dochází tak k narušování celkové rovnováhy uvnitř státu (tamtéž).

Stejně jak se vyvíjela demokracie, hybridní režimy a její podtypy tak evolucí prošly i režimy autoritářské. Jako typický příklad můžu uvést volební autoritářství, kde strany nejsou rovnocenné ve volební soutěži (Schedler, 2002). Je patrný rozdíl s demokracií kde strany prohrávají volby, oproti tomuto typu autoritářství, kde strany prohrají volby. Terminologicky blízký, je samozřejmě koncept volební demokracie. Autor A. Schedler vymyslel pro jednoznačné vymezení těchto dvou pojmů tzv. řetěz demokratické volby. Tento řetěz se skládá ze sedmi podmínek, které musí být naplněny – pokud nejsou, tak se jedná o nedemokratický systém. Pokud řetěz přerušený není, rozlišuje tak liberální demokracie a volební demokracie. Mezi zmíněných sedm podmínek patří: zplnomocnění (volby jsou důsledkem vůle občanů), svobodná nabídka (kandidáty vybírá elektorát, přičemž tento výběr nemůže být jakkoli narušen), svobodná poptávka (možnost vyjádřit svobodně svůj názor a mít možnost čerpat informace z alternativních zdrojů), inkluzivní volební právo (všichni mají možnost volit), tajná volba, integrita (nezfalšované počítání volebních lístků a nestrannost administrativy) a nezvratitelnost (vítězi voleb musí být předána moc) (tamtéž).

Například pouze subsaharská Afrika obsahuje více než dvě třetiny volebních autoritářství, dále pak Kavkaz, Arabské země a Střední Asie. Volební autoritářství je tak jedním z nejběžnějších systémů. Evropa a Latinská Amerika je na druhou stranu typická pro demokracii nebo volební demokracii (tamtéž).

Jako samostatný typ vedle klasického autoritářství byl vytvořen koncept kompetitivního, někdy také zvaného konkurenčního autoritářství. Autoři S. Levitsky a L. Way pod tento pojem zařazovali autoritářství bez voleb, tzv. uzavřené autoritářství, a tak i hegemonné autoritářství s nesoutěživými volbami. Hybridní režimy se po studené válce začaly rozšiřovat ve velkém množství, což bylo zmíněno výše. Kombinovala se tak pravidla demokracie a autoritářství po celém světě, od Afriky až po Asii. Rusko bylo viděno jako případ „protahovaného“ přechodu k demokracii, Kambodža jako „rodící se“ demokracie nebo Haiti jako „nekonečný“ přechod k demokracii (Levitsky, Way 2010).

Toto kompetitivní autoritářství využívá demokratické instituce jako základní pilíř naplnění své moci. Ty jsou poté zneužívány takovým způsobem, že se nedají naplnit ani základní kritéria demokracie. Demokratické instituce v takové zemi tedy reálně existují, ale jsou pouze „na oko“. Soupeření s opozicí se provozuje za nerovných a někdy až nebezpečných podmínek (tamtéž).

Jako příklad uvádí autor Srbsko za Slobodana Miloševiče, Chorvatsko za Franja Tudmana nebo další státy v 90. letech 20. století jako Albánie, Arménie, Ghana nebo Keňa. Prvně zmíněný využil změnění ústavy k tomu, aby mohl opět kandidovat. Pokud vůdce dané země nechce ohýbat ústavu, pak si vybere svého blízkého spojence, který má být dočasně jeho nástupcem. Typickým příkladem může být Ruská federace, kdy si Vladimir Putin vybral po vypršení svého druhého mandátu Dmitrije Medveděva. (Bunce, Wolchik 2010). V klasických demokraciích musejí být mezi vládou a opozicí stejné podmínky.

V kompetitivním autoritářství tomu tak ale není, systematicky jsou zde porušována pravidla, což vyplývá do problému nerovnosti podmínek mezi vládou a opozicí. Spolu s popíráním opozice dochází ke zneužívání státních prostředků, kdy může docházet i k manipulaci s volebními výsledky. Opoziční politici, novináři, nebo jen kritici vlády mohou být různě sankcionováni, v extrémním případě až zavražděni. I přes tyto nedostatky nemůžeme tento typ považovat za plné autoritářství (viz. výše). Podporuje to také fakt, že samotné demokratické systémy a instituce jsou sice ohýbány, nemůžou však vymizet a opozice může vládnoucí stranu porazit, nebo ji alespoň oslabovat (Levitsky, Way 2010).

Larry Diamond uvádí v kompetitivním autoritářství čtyři „arény“ soupeření, kdy pomocí nich může opozice efektivně útočit na vládu. První „arénou“ soupeření jsou volby. Zde existuje několik možností, jak mohou volby v autoritářských režimech vypadat. Opoziční strany mohou být naprosto eliminovány, příkladem může být komunistická Čína. Další možností je nemožnost se účastnit volebního klání, strany jsou zakázány nebo diskvalifikovány, přičemž jejich vůdci jsou ve vězení. Toto je příklad Kazachstánu. Výsledky voleb mohou být manipulovány, bez možnosti kontroly zahraničních pozorovatelů. Kazašský prezident byl u moci celých 20 let, kdy naposledy byl zvolen s rekordními 97,7 % (Levitsky, Way 2002). V konkurenčním autoritářství jsou volby velmi důležité a jsou brány vážně. I přes všechny výše zmíněná negativa zde není taková možnost změnit volební výsledky a mezinárodní pozorovatelé jsou také často přítomni.

Druhou arénou je zákonodárny sbor. Rozdíl mezi autoritářstvím a kompetitivním autoritářstvím spočívá v tomto bodě majoritně v tom, že klasické autoritářství většinou žádný zákonodárny sbor nemá anebo je tvrdě kontrolován. Na druhou stranu v kompetitivním autoritářství existují, i když jsou většinou slabé. I slabý zákonodárny sbor však může být ohniskem protivládní a opoziční činnosti. Může se to stát místem k setkávání, kritizování a organizování protivládních akcí. Příkladem může být Ukrajina v 90. letech. Prezident tam čelil blokadám parlamentu, který byl obsazen postkomunistickými stranami (tamtéž).

Třetí arénou je justice. Tam kde je justice přímo pod kontrolou vlády tak jí vytváří možnost jednat neústavně a nedemokraticky např. fyzické násilí, vyhrožování nebo úplatky. Pokud jsou pod kontrolou i volební orgány tak se vláda může úspěšně účastnit podvodů s volbami. Vláda si také může objednávat politické represe (Levitsky, Way 2010). Na stranu druhou, pokud se vládě vzepře některý ze soudců a začne vynášet rozsudky proti nim, tak to může napáchat velké škody na samotné instituci státu.

Poslední arénou jsou média. V čistě autoritářském režimu jsou všechna média vlastněna státem, jsou silně cenzurovaná a potlačovaná. Příkladem může být Kuba, kde jsou jen hlavní oficiální televizní a rozhlasové stanice pod taktovkou státu, zatímco nezávislá média jsou zakázána. Novináři, kteří nejsou loajální vládní garnituře jsou vystaveni silným represím, někdy dokonce až fyzické likvidaci. V kompetitivním autoritářství jsou média legální a často také velmi vlivná. Novináři mohou být napadáni, ale často jim vražda nehrozí a představují důležitý opoziční blok. Média nezávislá na státu představují důležitou funkci, kdy rozkrývají a informují o vládních pochybeních.

Často se používají jemnější mechanismy k umlčení nezávislých médií, jako například korupce, umělé vytváření konfliktních ploch a vytváření zákonů, které umožní protivládní novináře efektivněji stíhat. Boj proti médiím může být pro vládu na stranu druhou fatální. Na příkladu Chorvatska můžeme demonstrovat, že ne vždy se to může vyplatit. Franjo Tudman se rozhodl odebrat licenci oblíbené nezávislé rádiové stanici a v reakci na to se strhly protesty, které skončily až rozštěpením vládní strany (Levitsky, Way 2002).

Z výše uvedených bodů můžeme vyčíst, že samotná existence voleb, zákonodárných sborů, soudců a médií je velmi důležitá v opozičním boji. Demokratické body v autoritářském režimu vnášejí do tohoto systému nestabilitu. Autoritářský stát proto opozici minimalizuje a bojuje proti ní, což ale často může končit hrubým porušováním demokratických zásad a všemi negativními aspekty s tím spojenými. Ke konci autoritářských režimů došlo u zemí s vazbou na západ. Příkladem může být Latinská Amerika, kde bylo v roce 2002 čtyři z pěti kompetitivních autoritářství demokratiemi (Mexiko, Nikaragua, Peru, Dominikánská republika). Obdobná situace nastala na Balkáně, kdy došlo k demokratizaci zemí jako Chorvatsko, Srbsko, Slovensko a Rumunsko. V Africe je situace odlišná, stejně tak u bývalých Sovětských republik. Je to nejspíše dáno silou nedemokratického hegemonu ve svém sousedství. Predikce autorů Levitskyho a Wayne je, že tyto kompetitivní autoritářství přetrvávají anebo se vydají cestou ještě sinějšího autoritářství (Levitsky, Way 2002).

Kompetitivní autoritářství tak jak ho známe, se plně objevuje až po pádu Berlínské zdi. Jde tak o relativně moderní fenomén. Je to dáno především pádem komunismu ve východní Evropě, což utvořilo kompetitivnímu autoritářství příznivé podmínky po vznik a růst. Mohly vzniknout rozkladem plně vyvinutého autoritářského režimu. Takovýto stát byl vystaven vnitřním i vnějším tlakům k demokracii, ta však hrála jen fasádní roli. Institucionální zastřešení je rovněž jen na oko demokratické. Bývalá vládní garnitura je tak stále u moci, což je podpořeno často slabou opozicí. Mezinárodní tlak je však svou silou značně omezen. Příkladem může být subsaharská Afrika. Okolními státy byl vnímán proces demokratizace pouze tunelovým viděním soustředěným na volby, přičemž měly být svobodné, všeobecné s multipartismem. Naprosto se však ignorovaly ostatní body, které jsou k demokratizaci nutné (tamtéž). Nechalo se tak vzniknout konkurenčnímu autoritářství, volby zde probíhají, ale je všudypřítomná manipulace s volbami a represe ze strany úřadů (Levitsky, Way 2010).

Další možností vzniku je kolaps vyvinutého autoritářského systému následovaný vznikem konkurenčního autoritářství. Často absentuje demokratická zkušenost, což podporovalo slabé volební režimy. Zároveň ale nebyly schopné upevnit autokratickou vládu. Jako země následující tento trend lze označit Chorvatsko, Arménii, Rusko nebo Srbsko. Poslední možností vzniku kompetitivního autoritářství je rozpad demokratického systému. To může být způsobeno mnoha problémy, majoritně však politické a hospodářské povahy. Vlády zvolené v takovéto krizi nemusí ctít demokracii a mohou se tak přímo podílet na jejím rozkladu. Příkladem může být Peru v 90. letech (Levitsky, Way 2002).

4.4 Problém hybridizace

Problematika teoretického ukotvení je dána především různorodostí definic a způsobů konceptualizace s měřením. Jakákoli standardizace definice hybridizace v této tématice de facto neexistuje, čímž způsobuje nemalé problémy (Gilbert, Mohseni 2011). V 90. letech během demokratizační vlny se jednalo převážně o narativ problematiky různých podtypů demokracie (F. Zakaria 1997; G. O'Donnell 1994). Růst teoretických ukotvení hybridizace začal až po novém tisíciletí.

V tomto období se začaly přiřazovat a zkoumat různé podtypy autoritářství (S. Levitsky, L. Way 2002; S. Levitsky, L. Way 2010). Rozdíl vidíme v tom, že v 90. letech se u hybridních zemí upřednostňovala jejich demokratická složka, tak po změně tisíciletí byla viděna primárně jejich složka autoritářská (Procházka, Cabada 2020). Zde bylo problémem najít hranici mezi autoritářstvím a hybridním režimem. Debata probíhala také mezi nutností liberalismu v demokracii, popřípadě počtu defektů, které musí mít, aby mohla být označena za hybridní režim (Zinecker, 2009).

Výše zmíněné důkazy tak jasně vypovídají o tom, že stále neexistuje ucelená definice hybridního systému (Gilbert, Mohseni 2011). Dalším bodem z problematiky a kritiky konceptů je přílišná zahleděnost pouze na volební systém. Mnoho autorů se zabývá až zbytečně moc volebními systémy a volbami (rovnost, tajnost, všeobecnost), přičemž zanedbávají ostatní proměnné. Nejpoužívanější a nejrozšířenější je definice Levitskyho a Waye, kvůli své komplexnosti a zaměření se i na teorii nedemokratických režimů. Například jejich teorie soutěživého autoritářství se často stylizuje do univerzální definice hybridního režimu (Bílek, 2015). Autoři se různě vyjadřují ohledně toho, zda lze Polsko považovat za hybridní režim.

Někteří autoři tvrdí, že Polsko splňuje některá kritéria hybridních režimů, jako je například omezování nezávislosti soudnictví, kontrola médií a omezování svobody projevu. Další autoři však poukazují na to, že Polsko stále funguje jako demokracie a že se v posledních letech uskutečnily i úspěšné volby a změny vlády. Na rostoucí nedemokratické praktiky upozorňují například Jan Zielonka ve své knize *Counter-revolution: Liberal Europe in retreat* (2018) nebo Anna Grzymala-Busse v knize *How populists rule: The consequences for democratic governance* (2019).

5 Polsko – základní úvod

Stejně jako Česká republika nebo Maďarsko, tak i Polsko má za sebou období komunistické diktatury. Během tohoto období nesvobody došlo k mnoha revoltám. Za zmínku stojí manifestace krakovských a varšavských studentů v roce 1968 bojujícím proti cenzuře a proti porušování základních lidských práv a svobod. Mnoho studentů bylo vyloučeno ze škol nebo zraněno bezpečnostními složkami během protestů (Durman, 1998). Kvůli drastickému zvýšení cen spotřebního zboží a potravin vznikly jedny z největších protestů na severu Polska. Stávky v Gdaňsku, Gdyni a Sopotech, které provázely potyčky s policií a útoky na sídla strany musely rozehnat bezpečnostní oddíly s pomocí zbraní a tanků, což vyústilo ve více než čtyřicet mrtvých. Opozice se začala poprvé formovat kolem obdobné deklarace, jako opozice v tehdejší Československu. Jednalo se o Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě podepsaný v Helsinkách roku 1975. Konkrétně chtěli disidenti naplnění lidskoprávních témat, k němuž se v této deklaraci upsal také Sovětský svaz.

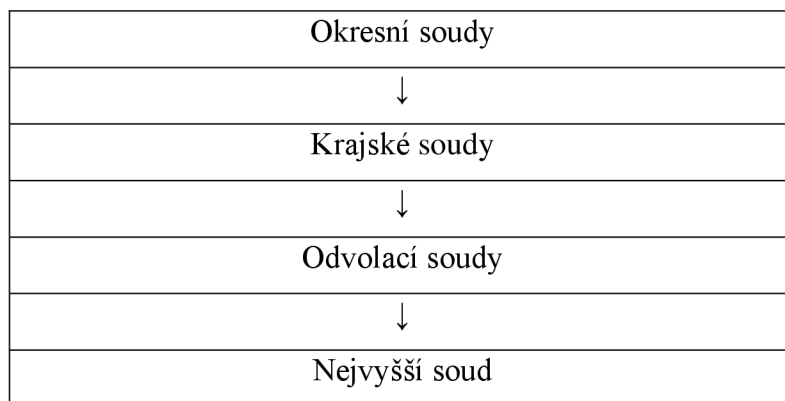
V 80. letech se Polsko nacházelo v další ekonomické a politické krizi. Legitimita vlády byla na extrémně nízké úrovni, což podporoval zhoršující se hospodářský stav celé země. Následovaly opět stávky, kdy polská vláda marně očekávala pomoc Moskvy. Zde začíná strmá politická kariéra Lecha Walesy a celé Solidarity (polsky Solidarność, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność“) (Paczkowski, 2000). Konec polského nedemokratického a komunistického režimu se datuje ke dni 6. 2. 1989, kdy vláda uznala svou porážku a usedla ke kulatým stolům s opozicí a následně pak proběhly první polosvobodné volby. (Řezník 2010).

Současná ústava, byla přijata až v roce 1997. Posílila pozici parlamentu (polské dolní komory – Sejmu) a premiéra, snížila ale pravomoci prezidenta. Popisuje Polsko jako parlamentní, demokratický stát se zásadami suverenity lidu a politickým pluralismem (Kubát, 2005). Legislativní moc představuje dvoukomorový parlament. Dolní komorou je Sejm, ve kterém usedá v současnosti 460 poslanců. Ti jsou voleni na čtyři roky ve 41 vícemandátových volebních obvodech s pětiprocentní volební klauzulí a osmiprocentní klauzulí pro koalice. Horní komorou je senát, kde usedá 100 senátorů, kteří jsou voleni také na čtyři roky. Senátoři se volí většinovým hlasováním britského typu FPTP ve 100 jednomandátových volebních obvodech. Do roku 2011 se volilo do senátu ve 40 vícemandátových obvodech takzvaným blokovým hlasováním (block vote), kde občan vybíral tolik mandátů, kolik bylo ve volebním obvodě, ale své hlasy nemohl kumulovat.

Senát má podobně jako v České republice daleko menší pravomoci než Sejm a provádí tak spíše jeho kontrolu. Pasivní volební právo pro zvolení do parlamentu je stanoveno věkovou hranicí 21 let do Sejmu a 30 let do Senátu. Aktivní volební právo má každý polský občan starší 18 let (Kubát, 2005).

Exekutivní moc je rozdělena mezi vládu a prezidenta. Druhý zmíněný je volen přímo ve všeobecných volbách, přičemž jeho jeden mandát trvá pět let. Stejně jako český prezident nedisponuje reálnou mocí a je tak spíše reprezentativní. Může rozpustit parlament, pokud není schopen přijmout zákon o rozpočtu nebo ustavit vládu. Dále disponuje poněkud obligátními pravomocemi jako dohled nad dodržováním ústavního pořádku, zachování bezpečnosti a národní suverenity, podepisuje a vypovídá různé druhy mezinárodních smluv a je vrchním velitelem ozbrojených sil. Polský prezident má právo vetovat zákony schválené Sejmem, ten jej ale může přehlasovat.

Jakožto parlamentní demokracie má Polsko hlavním exekutivním orgánem vládu. Ta je odpovědná parlamentu (Sejmu). Hlavní úlohou premiéra a ministrů je vedení státní správy a realizace vnitřní a zahraniční politiky. Soudní moc je v rukou soudů a tribunálů. Existují zde čtyři druhy soudů. Prvním jsou obecné soudy, které mají ještě tři instance, tedy další stupně (a to dva dle územní působnosti a jeden odvolací). Řeší se zde majoritně obchodní, rodinné občanské a trestní právo. Dále správní soudy, kam patří soudy krajské a Nejvyšší správní soud. Ty se zabývají problematikou činnosti státní správy a samosprávy. Poté nejvyšší soud, ten dohlíží na správná rozhodnutí všech ostatních soudů a rovněž nese odpovědnost za jednotnou interpretaci práva v zemi. Ústavní soud se zabývá interpretací ústavy, vnitrostátními právními předpisy, mezinárodními smlouvami a jejich vzájemným souladem, dohledem nad dodržováním ústavy ze strany politických stran a řešením stížností ústavního charakteru. Rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná a konečná. Skládá se z patnácti soudců volených na devítileté funkční období. Při svém výkonu mají být nezávislí a odpovědní pouze ústavě. Hraje velmi důležitou roli např. v lidskoprávní agendě. Státní tribunál zase řeší obvinění bývalých i současných vysokých státních činitelů a úředníků z protiprávního nebo protiústavního jednání.

Hierarchie soudů v Polsku

Soudy se obecně rozdělují na obecné a zvláštní. Zvláštní se ještě rozdělují na správní a vojenské (Kubát, 2006). V posledních letech se často debatuje ohledně reformy soudní moci v Polsku a do jaké míry to mohlo narušit demokratické fungování v této zemi.

Jako nominační proces v Polsku uvádíme to, jakým způsobem jsou jednotliví soudci do Ústavního soudu nominováni. Je potřeba, aby soudci byli maximálně nestranní a objektivní ve svém rozhodování. Již principiální problém je, že samotné instituce mohou soudce navrhnout (venice.coe, 1997). Další důležitou věcí je silný mandát na dobu šesti let, což je záměrně více, než jsou mandáty jiných výkonných funkcí. Má se tak předejít všem možným vazbám mezi soudci a výkonnou mocí. Navrhnout ústavního soudce může 50 členů Sejmu, spolu s odůvodněním. Poslanci nejsou ničím vázáni, stěžejní je další podpora jejich kandidáta v Sejmu. Při hlasování musí být přítomná aspoň polovina poslanců. Pokud má být kandidát zvolen, musí z přítomných dostat nadpoloviční většinu hlasů. Formálně by se měly návrhy nových soudců podávat měsíc před ukončením mandátu soudců úřadujících. Praxe je však odlišná (Rzeczpospolita, 2015). Problém je tak částečně legislativní, jelikož zákon tyto praxe nijak neomezuje. To je také důvodem níže popsané ústavní krize roku 2015, kdy se schválilo pět soudců těsně před koncem druhé vlády Donalda Tuska.

Průběh celého nominačního aktu a následného zvolení je tak naprosto netransparentní a bez jakýchkoliv dokumentů, které by se k tomu mohly vázat – veřejnost se tak dozvídá o nových ústavních soudcích až po jejich zvolení. Nejsou tak známá žádná kritéria výběru a motivy poslanců (Radziewicz, 2010).

Co však legislativa vymezuje, jsou podmínky, kdy může být ústavní soudce uveden do funkce. Musí mít právní kvalifikaci, kdy tento pojem není nijak více rozveden. Mezi další náležitosti patří (isap.sejm.gov.pl, 2002):

- polské státní občanství, a zároveň požívání plných občanských i veřejných práv,
- bezúhonný charakter,
- vysokoškolské právnické vzdělání a získání titulu magistra v Polsku nebo zahraničí, pokud je titul v zemi uznáván,
- zásadní znalosti právní vědy,
- zdravotní způsobilost k výkonu funkce soudce,
- minimálně desetiletá praxe získaná na pozici soudce, prokurátora, Generální prokuratury polské republiky či působením jako advokát, právní rádce či notář.

Další zásada je ve funkčním období, kdy může být zvolen na devět let, bez možnosti znovuzvolení. Nemožnost druhého mandátu má být jedna z dalších pojištěk (Banaszak, 2012). V Polsku může být ústavní soudce odvolán pouze pro svou zdravotní nezpůsobilost, nebo pokud spáchá trestný čin. I tak ho ale musí vlastní soud vydat. Toto je naprosto unikátní pro Polsko, jelikož jinde lze soudce odvolat na návrh Ústavního soudu nebo Národní soudnické rady. PiS však svou reformou tento princip zrušil a zajistil tak praktickou neodvolatelnost.

Polské hospodářství zažilo po roce 1989 bouřlivé období. Po několika prvních neúspěšných pokusech prošlo tzv. šokovou terapií, což znamenalo snížení inflace, zahraniční kapitál a privatizaci. Každá mince má dvě strany a toto řešení přineslo negativa ve formě zvýšení nezaměstnanosti a zhoršení kvality života části populace. Nakonec se toto řešení ukázalo jako účinné a Polsko se tak stalo koncem roku 1995 jedním z premiantů v ekonomickém oživení v rámci bývalého východního bloku (Davies, 2003). Krátce po prvních polosvobodných volbách přišel scénář podobný České republice. Solidarita sjednotila všechny názorové proudy pod hlavičkou svobody a demokracie. Solidarita se však posléze začala štěpit, z čehož vzniklo několik stran (Kopeček, 2005).

První zcela soutěživé volby proběhly 21. října 1991. Jednalo se o volby do dolní komory, tedy polského Sejmu. Jsou známé svým nedokonalým volebním zákonem, který neukládal jakékoli volební klauzule pro vstup. Rázem se tak v Sejmu ocitlo 29 politických stran. Obecně takto velký počet stran značí obrovskou nestabilitu a faktické zablokování parlamentu s malou šancí sestavit vládu. Většinovou koalici utvořili SLD (Svaz demokratické levice) s PSL (Polská lidová strana).

Nestabilita a neustálé změny vedly k předčasným volbám roku 1993, kde byl opraven neduh prvních voleb a byla zavedena klauzule – minimálně 5% zisk ve volbách pro stranu a 8 % pro koalice (Hloušek, Kopeček 2004). Tyto klauzule byly určeny pro regionální volební obvody. Pro celostátní obvod platila 7%.

Když byla vládě vyslovena nedůvěra, tak prezident nechal rozpustit parlament a vypsal nové volby. Ty se uskutečnily v roce 1993. Tyto volby jsou brány jako velké vítězství postkomunistů a obecně levice. To jde přičíst jak fragmentaci jednotlivých stran vzešlých ze Solidarity, přijaté volební klauzuli, tak i ekonomickými kroky, které byly viděny optikou veřejnosti jako neúspěšné. Z druhé strany lze vidět problematiku jejich politiky jako *my versus zrádci*, čímž od sebe pravice odlákala velké množství elektorátu. Na jedné straně tak byla roztržena pravice a na straně druhé konsolidovaná levice (Wiatr, 1993). Změna volebního zákona a klauzule je dobře viditelná na počtu propadlých hlasů, kdy v těchto volbách propadlo 34,52 % všech hlasů a do Sejmu se tak dostalo z dvaceti devíti stran roku 1991 pouhých šest (O'Dwyer, 2004). Spojenectví demokratické levice vytvořilo koalici s Polskou lidovou stranou a vládli tak další čtyři roky. Po těchto volbách lze říci, že došlo k období politické stabilizace. V rámci Merkelovy teorie konsolidace, můžeme mluvit o zastupitelské konsolidaci, tedy druhé úrovni konsolidace.

Post-Solidární pravice pochopila, že pokud chce v dalších volbách uspět, tak se musí spojit. Vnikla tak Volební akce Solidarita (Akcja Wyborcza Solidarność). Strana měla od první chvíle jasně konkurovat SLD. Potvrdilo se to během voleb roku 1997, kdy zvítězila (Chwalba, 2009). Utvořila koaliční vládu s Uníí (UW), přičemž měli pohodlnou většinu 56,7 %. Ne tak pohodlná situace byla s levicovým prezidentem Aleksanderem Kwaśniewskim. Prezident měl právo veta, které mohlo být přehlasováno pouze 3/5 většinou. Prezidentova veta tak často dopadala na úrodnou půdu, kdy najít v Sejmu 3/5 podporu bylo velice náročné. Za celý mandát se to vládě podařilo pouze jednou. Celkově je tato vláda brána jako nejednotná a neakceschopná (Rojčík, 2003). I přes nepochybné zahraniční úspěchy (jako vstup do NATO a zahájení přístupových jednání do EU) se začala Volební akce Solidarita ideově třítit. Postižena byla majoritně svými ideovými frakcemi uvnitř strany, korupcí a konflikty. Sám tehdejší premiér Jerzy Buzek byl označován za slabého (tamtéž).

Na druhou stranu se v tomto období začal konsolidovat stranický systém, který byl do roku 1997 nepřehledný a turbulentní. Lze tedy mluvit o dokončování zastupitelské konsolidace dle Merkelovy teorie čtyř úrovní konsolidace.

Také v Polsku se v tomto období vykryštovalo klasické pravolevé spektrum politiky, stran a občanů. Hlavní stranou pravice byl vítěz voleb roku 1997 a to AWS. Na druhém konci spektra byl levicový SLD (Szczerbiak, 2003).

5.1 Polské parlamentní volby roku 2001

Polské parlamentní volby jsou důležité z několika důvodů. První z nich je to, že ve stejném roce obhájil Aleksander Kwaśniewski svůj druhý mandát a stal se tak opět prezidentem. Druhým důvodem je, že přes všechny vnitřní problémy, které AWS měla, tak se nepodařilo udržet názorovou kontinuitu a rozpadla se. Vznikly z ní dvě strany velice důležité pro dnešní polskou politiku. První z nich je Občanská platforma (Platforma Obywatelska, zkratka PO). Druhou je strana Právo a spravedlnost (Prawo i Sprawiedliwość, zkratka PiS). PiS byla založena bratry Kaczyńskými a snažila se prezentovat jako strana konzervativní, zaměřená na zákon, pořádek a silný antikomunismus. Hlavními postavami PO byli zakladatelé Donald Tusk, Maciej Płażyński a Andrzej Olechowski. Strana se na rozdíl od PiS prezentovala jako liberálně konzervativní. Obě strany se považovaly za antikomunistické, ale již se přímo neodkazovaly na Solidaritu jako takovou. Rozpad AWS a vznik těchto dvou stran tak částečně znamenal završení jedné etapy (Chwalba, 2009).

Pravicové strany se tak opět roztříštily do celkem tří uskupení. Jako poslední toto duo doplňovala Liga polských rodin (Liga Polskich Rodzin, LPR) s ideou národního konzervatismu a silného euroskepticismu (Kopeček, 2001). Došlo také ke změně volebního zákona, byl zrušen jeden celostátní volební obvod a byla aplikována modifikovaná metoda Saint-Laguë. Vítězství tak opět získala SLD, která utvořila koalici s polskými lidovci a Unií práce. Hned od začátku tato vláda čelila různým aférám, od korupce a klientelismu až k obsazování pozic svými lidmi bez výběrového řízení. Tato vláda nedokončila celé funkční období a samotná SLD se rozpadla na SLD a Polské sociální demokraty (Socjaldemokracja Polska, SdPi). Od roku 2001 můžeme poprvé sledovat podporu extrémistických stran, rovněž v tomto roce vzniklo mnoho malých stran.

5.2 Polské parlamentní volby roku 2005

Tyto volby se nesou v duchu drtivé porážky levicových stran a levice obecně. Také je významné, že se Poláci poprvé účastnili těchto voleb jako členové EU. Opět byl změněn volební zákon na obligátní d'Hondtovu metodu přepočtu hlasů na mandáty (Markowski, 2006). Zvítězily strany vyčleněné z AWS, nacionálně konzervativní strany v čele s PiS, kdy hned za ní se umístila PO. Poprvé se zde dostala do Sejmu extrémistická Liga polských rodin a populistická Sebeobrana (Samoobrona). Sebeobranu lze zařadit do extrémní levice, kde jsme u nich mohli vidět několik až komunistických rysů (Kubát, 2005). Dva mandáty získala Německá menšina (na menšiny v Polsku neplatí uzavírací klauzule).

Představiteli PiS bylo uvedeno že „tímto skončil v Polsku postkomunismus“ jelikož se do čela volebních výsledků dostaly dvě nové strany. Ve stejném roce se konaly v Polsku také prezidentské volby (v rozestupu pouhých dvou týdnů) kde také uspěl kandidát PiS Lech Kaczyński (Chwalba, 2009). Prvotní možná koalice PiS a PO ztroskotala na povolebních jednáních a nesouladu v programových prohlášeních. PiS tak vládla menšinově s nezávislými. Podařilo se jim přijmout několik pro Polsko a občany záslužných zákonů, a tak byla PiS viděna v očích veřejnosti kladně. Jednalo se například o zákony týkající se bezpečnosti, soudnictví nebo nových protikorupčních orgánů. V roce 2006 se přidali do koaliční vlády také extrémisté v čele se Sebeobranou a LPR. V témže roce se stal premiérem Jarosław Kaczyński po předchozí demisi Kazimierza Marcinkiewicze. Ukázala se tak světově zajímavá skutečnost, kdy prezident a premiér byli dvojčata. Vládnoucí koalici nakonec rozložily vnitřní rozpory a korupční aféry. Parlament nakonec rozhodl pro vypsání předčasných voleb v roce 2007 (Řezník, 2010).

Během tohoto funkčního období došlo k silné polarizaci stranického systému. Do vlády se rovněž dostaly dvě extrémistické strany, které navíc posílily (Cabada, 2008). Bylo zřejmé, že Polsko stále více směřovalo k multipartismu.

5.3 Polské parlamentní volby roku 2007

V těchto volbách byla patrná nespokojenost s předchozí vládou a jejími korupčními aférami. Do Sejmu se dostaly jen čtyři strany, a sice PiS, PO, PSL a LiD (Levice a demokraci, Lewica i Demokraci, LiD). Bývalá vládní strana PiS přešla do opozice, když na první PO ztrácela necelých 10 %. Zajímavostí je, že radikální strany nedostaly po více než deseti letech ani jednoho mandát. Donald Tusk se stal premiérem a jeho vláda se skládala z PO, PSL a nezávislých ministrů (Markowski, 2008).

V Polsku tak nastala situace, kdy premiér i prezident byli z opozičních táborů (situace tak příznačná pro Francii, kde nese jméno kohabitance) a museli se s tím vyrovnávat po svém. Donald Tusk razil spíše smířlivější politiku zaměřenou na diskusi nežli tvrdé kroky bratrů Kaczyńských. Vláda měla silnou podporu veřejnosti, a tak začala přestavbu vizáže Polska např. v rámci EU (Świeboda, 2007).

V roce 2010 se stala tragická letecká nehoda poblíž ruského Smolenska. Tehdy tam letoun Tu-154 s Polskou delegací při přistání havaroval a zemřelo všech 96 lidí na palubě, včetně polského prezidenta Lecha Kaczyńského, jeho manželky, náčelníka generálního štábu, velitele pozemních, leteckých, speciálních a námořních sil, tedy de facto celé nejvyšší velení polské armády. Po této tragédii se stal dočasným prezidentem předseda Sejmu Bronisław Komorowski z PO, který poté vyhrál i vypsané volby a premiér s prezidentem tak byli straníci (Rosset, 2011). Tuskově vládě se podařilo přijmout především na straně EU mnoha pokroků a byla aktivní až do voleb v roce 2011, kdy během voleb bylo Polsko zároveň předsedající zemí EU.

Volby v roce 2007 byly odlišné převážně z důvodů počtů a typů stran, které se dostaly do Sejmu. Poprvé se tam nedostali extrémisté jako Sebeobrana a Liga polských rodin. Ideové rozdíly mezi stranami, které překročily 5% klauzuli, se minimalizovaly. Také se ustálilo vládní angažmá a vlády se tak často nestřídaly jako v letech předchozích.

5.4 Polské parlamentní volby roku 2011

Tyto volby byly vnímány majoritně jako referendum o vládě PO. Na základě těchto voleb se dostalo do Sejmu pět stran, a sice PO, PiS, PSL, SLD a RP (Palikotovo hnutí, Ruch Palikota, RP). Poslední zmíněná strana byla velkým překvapením, kdy její program cílil na nové, nezastoupené voliče. Otevírali tak témata jako potraty, legalizace marihuany nebo se stavěli proti prorůstání světské a náboženské moci. Byli proti povinné výuce náboženství ve školách (Tworzecki, 2012). Vláda byla nakonec složena stejně, jako po předchozích volbách, tedy PO, PLS a nezávislí.

Druhé vládě Donalda Tuska se podařilo aplikovat důležité reformy, často nepopulární jako např. zvýšení věku odchodu do důchodu. Podařilo se snížit deficit, což bylo po ekonomické krizi 2008/2009 důležité. Úctyhodná byla rovněž jednota celé vlády (Matthes, Markowski, Bönker 2015). Tusk však musel na funkci premiéra rezignovat, jelikož byl zvolen jako předseda Evropské rady. Místo něj byla zvolena stranice z Občanské platformy Ewa Kopacz.

S tím souvisela i snaha o nové složení kabinetu (tamtéž). V rámci těchto změn můžeme hovořit o silně negativní realitě vzhledem ke změně postu ministra zahraničních věcí Polska, kdy byl nahrazen Radosław Sikorski (podporovatel Ukrajiny a silný kritik Ruské federace) za Grzegorze Schetynu. Tato událost byla silně kritizována jak poslanci v Sejmu, tak de facto celou Polskou veřejností (Sobczak, Lowe 2014).

5.5 Situace v roce 2015

Ewa Kopacz vládla až do roku 2015 spolu se stranickým prezidentem za PO, Bronisławem Komorowskim. Nastala tak situace, že se v jednom roce měly opět konat jak parlamentní volby, tak volby prezidentské. Vláda Ewy Kopacz také podnikla kontroverzní kroky kolem Ústavního soudu, které vyústily až k ústavní krizi. Ústavní krize může být považována jako jeden z bodů směřování Polska k hybridnímu režimu. Už v roce 2013 předložil prezident B. Komorowski návrh zákona na „zefektivnění“ výběru soudců a urychlení řízení soudu. Tento návrh vypracoval s bývalými ústavními soudci a dalšími experty (Szuleka, Wolny, Szwed 2016).

Jako důvod bylo uvedeno, že je potřeba vytvořit vhodnější organizační podmínky, díky kterým budou vykonávána účinnější rozhodnutí tohoto soudu. Změna výběru soudců byla vysvětlena jako transparentnější a měli je navrhovat buď skupina poslanců nebo předsednictvo Sejmu (Druk nr 1590. Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o Trybunale Konstytucyjnym). Práce na tomto návrhu trvala necelé dva roky. Ústavní krizi zažehlo pozměňovací ustanovení. To bylo představeno vládním poslancem za PO Robertem Kropiwnickim. Toto ustanovení říkalo, že návrhy nových soudců, měly být předloženy do 30 dnů od vstupu zákona v platnost. Hlavním argumentem proti byla výstraha a upozornění na několikaměsíční zamrznutí Ústavního soudu z důvodu neschopnosti ustavení nových soudců (ti by odešli před volbami a nový parlament by je nebyl schopen zvolit okamžitě po volbách). Tento zákon byl Sejmem přijat 28. května 2015. Celou dobu byl tento návrh silně kritizován, jak mezinárodními institucemi, tak i vnitropoliticky (Szuleka, Wolny, Szwed 2016).

Jak již bylo řečeno výše, v roce 2015 se konaly dvoje volby. První byly v květnu a byly prezidentské. V těchto volbách vyhrál kandidát PiS Andrzej Duda. Jednalo se o velké překvapení a jistou měrou šlo vidět nespokojení občanů s posledními kontroverzemi PO. Pro PO to také bylo velkým varováním pro blížící se volby do Sejmu, kde mohli být poraženi.

Jisté komplikace se očekávaly směrem do mezinárodního prostředí, hlavně do EU, jelikož PiS bylo daleko euroskeptičtější než PO, která vybuodovala (včetně EU) nadstandardní vztahy s Německem (Foy, 2015). Nový zákon vstoupil v platnost, a i přes mnohé protesty se vybral daný počet soudců. Poslanci PiS však žádali přezkum ústavnosti tohoto zákona a prezident Duda je odmítl jmenovat do funkce. Rovněž zdůraznil, že při výběru byla porušena demokracie a její pravidla. Zároveň s přezkumem zákona u ústavního soudu probíhaly volby do Sejmu.

PiS v předvolební kampani majoritně kritizovala zvýšení věku do důchodu během vlády PO a slíbili tento zákon zvrátit, což si zajistilo značnou podporu voličů a veřejnosti (Szelewa, 2016). Ve své kampani se PiS zaměřila rovněž na rodiny, kdy chtěli dávat finanční podporu za narozené děti. Nejkontroverznější osoba, Jarosław Kaczyński se na kampani příliš nepodílel. Nejspíše to bylo dáno tím, že PiS nechtěla ztratit umírněné voliče. Kandidátem na premiéra tak za PiS byla Beata Szydłová. Kampaně PO byla zaměřena více liberálněji a stihli před svým koncem uzákonit pro polskou společnost kontroverzní zákony, jako například transgender zákony. V hospodářství a ekonomice se přiblížili levici (Marcinkiewicz, Stegmaier 2016).

PiS ve volbách 2015 zvítězila, a dokonce mohla utvořit jednobarevnou vládu. Nezáskali sice relativně velký počet hlasů (37,58 %), ale mnoho hlasů propadlo, kvůli stranám, které nepřešly přes 5% uzavírací klauzuli. Pomohl také bonus pro vítěze, zapříčiněný volebním zákonem a d'Hondtovou metodou. Volby v roce 2015 tak ovládla konzervativní pravice a PiS do své vlády povolala dva členy strany Solidární Polsko (Solidarna Polska, SP) a jednoho člena strany Polsko spolu (Polska Razem, PR). Premiérka Beata Szydłová měla slabou pozici jak ve vládě, tak i ve své vlastní straně. Bylo jasné, že reálnou moc má v PiS Jarosław Kaczyński (Marcinkiewicz, Stegmaier 2016). V roce 2017 byla na postu premiéra vystřídána ministrem financí Mateuszem Morawieckim. Trend v těchto volbách se neodlišoval od voleb v jiných státech. Nejen v Polsku totiž voliči dávali svou důvěru novým, neetablovaným stranám, jako např. Kukiz'15, nebo Nowoczesna.

5.6 Polské parlamentní volby roku 2019

Tyto volby se nesly majoritně v duchu obhájení volebního úspěchu strany PiS. Občanská platforma utvořila předvolební koalici s Nowoczesnou a Polskou stranou zelených, pod celkovým názvem Občanská koalice. Strany pojil především silný proevropanismus a liberální hodnoty. Strana PiS byla v koalici se Solidárním Polskem, Porozuměním, kdy měli podporu hnutí Piast a Svobodných a Solidárních. Koalice nesla jméno Sjednocená pravice. PiS tyto volby opět vyhrála s ještě větším náskokem než ve volbách předchozích, kdy získali 43,59 % hlasů. Na druhém místě skončila Občanská koalice se ziskem 27,4 % a jako třetí skončila koalice levice. Rekordní byla také volební účast, kdy se zúčastnilo voleb nejvíce lidí od roku 1989, bylo to 61,74 %. Značí to tak o velké mobilizaci obyvatelstva.

Také v těchto volbách se ukázaly některé znaky, hraničící s hybridním režimem. To však bude rozebráno v další kapitole. Polský politický systém se dá označit za konsolidovaný, pro který není v posledních letech typická střídání vlád. Na druhou stranu je v Polsku silná volatilita mezi voliči.

6 Hodnocení úrovně polské demokracie

První velmi kontroverzní události se začaly dít během vlády Beaty Szydłové po výhře strany PiS v roce 2015. Kritiku vyvolalo, když pouze pár hodin po svém jmenování do funkce premiéra odvolala čtyři vysoce postavené členy tajných služeb (Agencja Wywiadu a Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego). Premiér je sice může jak jmenovat, tak i odvolat, avšak pouze po konzultaci s prezidentem, kolegiem pro speciální služby a parlamentním výborem pro to vybraným (Koźmiński, 2015). Jednalo se o generály civilních i vojenských tajných služeb. Okamžitě se na tento krok strhla obrovská vlna kritiky, především ze strany opozice. Nesmíme také zapomínat na ústavní krizi vyvolanou PO před volbami, se kterou se musela nová vládní strana vypořádat. PiS tento problém nakonec vyřešili novelou, což byl vlastně dodatek zákona o Ústavním soudu. Ten říkal, že soudce se musí ujmout svého místa třicet dní od složení slibu prezidentovi. To PiS umožnilo jmenovat všech 5 soudců včetně těch, které odmítl jmenovat prezident Duda. Dalším bodem této novely bylo také zkrácení lhůty tehdejšímu předsedovi a místopředsedovi Ústavního soudu, kdy měli skončit do tří měsíců (Sadurski, 2018). Přijato bylo rovněž to, aby u většiny případů bylo přítomných 13 z 15 soudců a aby byla nutná dvoutřetinová většina pro vydání rozsudků. Soud nyní musel přijímat případy v lineární časové rovině, tzn. ty, které přišly dříve, nikoli podle své vlastní prioritizace.

Samotný Ústavní soud se vůči tomu odvolal a uznal jmenování pouze dvou soudců z pěti. Nebyl však vůbec respektován (Freedom House, 2023). Dokonce i oněch 30 dní od položení slibu a nutnosti začít vykonávat úřad označil za neústavní. Dalším problémem a útokem na justici bylo zrušení předchozího usnesení PO týkající se volby soudců před koncem svého mandátu v Sejmu. Jako důvod bylo uvedeno „napravení chyb“ předchozí vlády. Tento krok neměl v polském politickém systému žádné obdoby a jednalo se tak o přímý útok na nezávislost justice. Návrhy nových soudců měly být podány do týdne od vydání a prezident měl jmenovat předsedu Ústavního soudu ze tří uchazečů (Szuleka, Wolny, Szwed 2016).

Vláda PiS tak nedbala jakýchkoli podnětů ohledně nezákonnosti tohoto kroku, neexistoval pro to legislativní podklad. Sejm nové soudce i přes žádosti samotného Ústavního soudu jmenoval. Ten nakonec shledal jmenování všech pěti soudců jako částečně neústavní, kdy zákonné bylo jmenování pouze tří. Jako neústavní se ukázala také časová regulace délky mandátu předsedy a místopředsedy ÚS (tamtéž).

Po oznámení o neústavnosti předchozích kroků byl vydán nový návrh poslanci PiS. Ten v hlavních bodech uváděl že:

- Minimální počet přítomných soudců pro vydání rozhodnutí byl zvýšen z 9 na 13,
- Rozhodnutí musí být schválena dvoutřetinovou většinou (oproti většině prosté),
- Případy se musí řešit podle času, kdy byly podány (od nejstarších po nejnovější),
- Slyšení nemohou být organizována dříve než po třech až šesti měsících po oznámení informací smluvním stranám,
- Sejm může odvolat ústavní soudce (ve zvláště závažných případech),
- Na návrh ministra spravedlnosti nebo prezidenta může být se soudci zahájeno disciplinární řízení (tamtéž).

Prezident novelu podepsal a ta tak vešla v platnost. Tím však reformy a ohýbání zákonů neskončilo. Vládní strana realizovala novou novelu hned v červenci roku 2016. Tato novela obsahovala body jako okamžité převzetí povinností všemi soudci, kteří složili přísahu, nebo nutnost odložení jednání Ústavního soudu v případě nepřítomnosti generálního prokurátora. V této novele představoval generálního prokurátora ministr spravedlnosti. Novela byla prezidentem podepsána. Okamžitě se tak spustily vnitřní i vnější protesty, kdy například členové Helsinské deklarace pro lidská práva řekli: *„Zákon zrazuje princip dělby moci a dláždí cestu k diktatuře parlamentní většiny, která není omezena ústavou. Jedná se o útok na ústavní demokracii. My protestujeme.“* (Szuleka, Wolny, Szwed 2016). Předseda nejvyššího soudu požádal o přezkoumání novely a její ústavnosti, kde se došlo k rozhodnutí, že některé parametry jsou v rozporu s ústavou. Polsko však nedbá jakýchkoli doporučení a vláda pokračuje ve své destabilizační politice.

Ústavní tribunál (CT), kterému od prosince 2016 předsedá blízký spojenec předsedy PiS Kaczyńského, je příznivě nakloněn vládnoucí většině. Situace pokračovala i po volbách v roce 2019. Dělbba moci byla značně omezena, jelikož se soudní systém dostal pod politickou kontrolu. Toto tvrzení umocnila nová předsedkyně Nejvyššího soudu (Małgorzata Manowska), která byla uvedena do funkce roku 2020 a byla blízkým spojencem vládnoucí strany. Ústavní soud ztratil svou autonomii v roce 2016. Mezitím obecné soudy a Nejvyšší soud byly dále zpolitizovány legislativou přijatou od roku 2016 (BTI index, 2022). Zajímavé je také počínání vlády během koronavirové pandemie. Na konci ledna 2021 stále probíhala dvě ze čtyř řízení o nesplnění povinností zahájená Evropskou komisí.

Komise kritizovala zejména kárný senát Nejvyššího soudu, který byl zřízen v roce 2018 a tzv. „náhubkový“ zákon, který byl zaveden v lednu 2020. Tento zákon byl přijat v reakci na předchozí rozsudek Soudního dvoru Evropské unie (SDEU). Jeho cílem je potrestat soudce, kteří zpochybňují změny soudnictví provedené vládou.

Poslední zbývající samostatnou institucí je kancelář ombudsmana, kterou vedl Adam Bodnar. Bodnarovo funkční období však vypršelo v září 2020, přičemž Sejm opakovaně odmítl potvrzující hlasování o jeho navrhované nástupkyni Zuzanně Rudzińskiej-Bluszczové. Místo toho se Sejm pokusil o politické jmenování.

6.1 Benátská komise

Tato komise je jednou z poradních orgánů Rady Evropy, kdy se primárně zaměřuje na ústavní právo. Oficiální název je Evropská komise pro demokracii prostřednictvím práva, kdy název „Benátská“ je odvozen od místa každoročního setkávání. Hlavním úkolem této komise je právní pomoc členským státům, nebo státům, které se chtějí v oblasti práva, lidskoprávních aktivit a demokracie přiblížit evropským standardům. Pomáhá také zajistit šíření a konsolidaci společného ústavního dědictví, hraje jedinečnou roli při zvládání konfliktů a poskytuje „nouzovou ústavní pomoc“ státům v tranzici. Komise má 61 členských států: 46 členských států Rady Evropy a 15 dalších zemí (Venice commission, 2023).

V roce 2016 navštívila benátská komise v souvislosti s novelou zákona o soudech také Polsko. V průběhu této návštěvy se setkala se všemi vysokými ústavními činiteli, opozicí a nevládními organizacemi, včetně ministra spravedlnosti nebo soudců Ústavního soudu (Council of Europe, 2023). Kroky, které podnikla polská vláda, byly silně kritizovány, majoritně kvůli výběru soudců v obou Sejmech od roku 2015, kdy propukla krize. Ve stanovisku Benátské komise byla vznesena kritika vůči dosazování vlastních loajálních soudců, což je proti demokratickým principům. Negativní stanovisko bylo vydáno také k nutnosti 13 z 15 přítomných soudců, aby mohli rozhodovat v soudních řízeních. Před novelou stačilo soudců 9 a prostá většina. Byl zmíněn systém brzd a protivah, které jsou stěžejní pro demokracii, což umožňuje právě nezávislý Ústavní soud a ústavnost. Ve zprávě komise bylo vyjádřeno hluboké znepokojení právě nad neefektivitou soudu v rámci krize a probíhající novely, což mohlo vést až k rozložení právního státu, ztráty demokracie a možnému porušování lidskoprávní agendy.

Výsledné stanovisko bylo pro Polsko velice nepříznivé (tamtéž). Vysocí představitelé nejprve bagatelizovali výslednou zprávu komise a sama premiérka Beata Szydło zmiňovala nulovou závaznost vůči zprávě a suverenitu Polska v těchto ohledech. V podstatě řekla, že se Polsko touto zprávou vůbec nemusí zabývat nebo na ni reagovat.

Na Benátskou komisi navázal Evropský parlament. Ten doporučil polské vládě, aby se řídila výslednou zprávou a normalizovala tak soudní krizi. Ve výsledku se shodoval se všemi body vytyčenými Benátskou komisí. Stejně bylo nahlíženo i na možné hlubší důsledky, tedy znepokojení nad krizí Ústavního soudu a s tím spojené hrozby pro demokracii a lidskoprávní agendu s odvoláním na evropské a mezinárodní normy. EP dále tlačil na dialog polské vlády s Benátskou komisí, kdy věřil, že se Polsko bude závěrečnou zprávou řídit a mohlo by tak podniknout další kroky k nápravě problematické politiky (Evropský parlament, 2016).

Benátská komise sledovala vývoj v Polsku a vyjádřila se tak i k novele ústavního soudu v roce 2016. Je nutné podotknout, že komise shledala zlepšení oproti novele předchozí. Snížení soudců z 13 na 11 (nutných k rozhodování) znamenalo ne příliš výrazné zlepšení, na straně druhé již nevyvolávalo tolik negativních emocí a bylo bez námitek. Další změnou, byl návrat k prosté většině při rozhodování. Důležitá změna se týkala omezení moci prezidenta v ústavních věcech a Ústavním soudu (Council of Europe, 2016). EU i komise však hodnotí tyto kroky jako nedostatečné, neboť existuje mnoho dalších problematických bodů, které brání dobrému fungování Ústavního soudu. Vláda situaci naopak ještě eskalovala a vytvářela problematické body k systému, který tak efektivně nefungoval. Ústavní soud tak nemůže naplno a nezávisle provádět svou funkci „hlídače“ ústavnosti, vlády práva a lidských práv.

6.2 Tlak EU

Polsko bylo od prvních chvil kritizováno samotnou Evropskou unií, majoritně Evropským parlamentem. Ten tak jako jeden z dalších aktérů nelibě sledoval vývoj situace v Polsku, načež vydal roku 2016 usnesení. EU je založena na liberálních hodnotách s důsledným dodržováním lidských práv, konkrétně *„založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv osob náležejících k menšinám, a vzhledem k tomu, že tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, zákazem diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů“* (Evropský parlament, 2016).

EP tak vydal usnesení, které vyznívalo pro Polsko negativně. EP prozkoumal všechny novely polské vlády od roku 2015 a konstatoval důležitost nezávislé soudní moci, jež je pilířem nezávislého a demokratického státu. EU se zaměřila krom nezávislosti soudů také na novelu médií. „*Přijaté a nově navržené změny polského zákona o sdělovacích prostředcích, zejména pokud jde o jejich správu, redakční nezávislost a institucionální autonomii veřejnoprávních sdělovacích prostředků, vyvolaly obavy ohledně toho, zda je dodržována svoboda projevu a svoboda sdělovacích prostředků a pluralismus.*“ (tamtéž). EP ve své dokumentu přímo říká: „*vzhledem k tomu, že EU je odhodlána dodržovat svobodu sdělovacích prostředků a pluralismus, jakož i právo na informace a svobodu projevu zakotvené v článku 11 Listiny základních práv a v článku 10 EÚLP a zohledněné rovněž v článku 14 polské ústavy*“ (tamtéž). Nutno podotknout, že názory jak Benátské komise, tak Evropské unie polská vláda nijak zvláště nereflekovala a spíše se snažila o jejich dehonestaci.

Jedinou oblastí, kde se Polsko nějakým způsobem snažilo řídit doporučeními EU, byla ústavní krize. Tomuto mohl přispět fakt, že vláda byla kvůli této krizi bombardována ze všech stran. Sejm tak přijal pozměněný návrh zákona na reformu Ústavního soudu, což obsahovalo i postavení soudců vůči státu. Změna se týká především nutnosti chronologicky řešit případy. (Wilgocki, 2016). Další z věcí, která mohla poškodit podporu strany PiS v inkriminovaných letech, bylo rozhodnutí Jaroslawa Kaczyńského a celé vlády ohledně exhumace jeho bratra spolu se zesnulou chotí po výše zmíněné havárii ve Smolensku. Polsko se v ekonomické oblasti snažilo navázat na maďarské reformy bank, a tak zavedlo speciální bankovní daň, zatímco zkupovali akcie bank pro větší kontrolu státu. Tento krok byl kritizován Evropskou komisí i Mezinárodním měnovým fondem. Zmíněný fenomén nese název repolonizace a dotkl se téměř celého sektoru státu (Fraczyk, 2016). Podstatou repolonizace je myšlenka, že Poláci by měli mít vedení nad polskou ekonomikou. Podle Jaroslawa Kaczyńského by měl být polský kapitalismus budován zakládáním místních soukromých společností (Palata, 2016). Dle široké definice neliberální demokracie tak můžeme hovořit o jednom z možných bodů tohoto konceptu, jelikož se rezignuje na liberální praxi. V roce 2016 byla zakázána možnost vstoupit novinářům do parlamentní budovy Sejmu, což bylo nakonec po více než měsíci obstrukcí opozičních stran a obrovských protestech veřejnosti zrušeno. EU se tak ještě více zaměřila na stav demokracie v Polsku.

6.3 Hodnocení polského soudního systému

Polsko jako stát se začalo analyzovat ve velkém množství různých institucích, univerzit a v akademické oblasti, z důvodu své možné inklinace k hybridnímu režimu, popřípadě neliberální demokracii. Často se setkáváme s přirovnáváním Polska k Maďarsku pod vedením Viktora Orbána a jeho strany Fidesz. Polská politika je podobně jako ta Maďarská silně kritizována od roku 2015 (v případě Maďarska ještě déle). V předchozích kapitolách byla detailně popsána ústavní krize, včetně jejich dopadů a v následující části bude nastíněn vývoj skóre polských soudů od roku 2015 do současnosti. Tato data jsou čerpána z organizace Freedom House, která produkuje výzkumy ohledně témat klíčových pro demokracii, včetně soudního systému. Jedná se o americkou nevládní a neziskovou společnost, která za svůj cíl prohlašuje hájení demokracie, politické svobody a lidských práv. Tato nezisková společnost je z většiny financována federální vládou USA (FreedomHouse, 2023).

	Dem. v % x/100	Dem. Score x/7	Score/100	Soudy a nezávislost x/7
2015	79,76	5,79	80	5,5
2016	77,98	5,68	78	5,25
2017	73,81	5,43	74	4,75
2018	68,45	5,11	68	3,75
2019	67,26	5,04	67	/
2020	65,48	4,93	65	3,5
2021	59,52	4,57	60	3,25
2022	58,93	4,54	59	3,25

Tabulka č.1 Zdroj: Freedom House 2023

Hodnocení je založeno na stupnici od 1 do 7, přičemž 1 představuje nejnižší a 7 nejvyšší úroveň demokracie. Skóre demokracie je přímý průměr sedmi ukazatelů a je také vyjádřen v procentech, kde 0 představuje nejnižší a 100 nejvyšší úroveň demokracie. Na základě skóre demokracie Freedom House přiřadí každou zemi k jednomu z následujících typů režimů:

- konsolidované demokracie (5.01-7.00);
- semi – konsolidované demokracie (4.01-5.00);
- přechodné nebo hybridní režimy (3.01-4.00);
- polokonsolidované autoritářské režimy (2.01-3.00);
- konsolidované autoritářské režimy (1.00-2.00).

Polsko se tak v průběhu osmi let degradovalo z plně konsolidované demokracie roku 2015 na semi-konsolidovanou demokracii roku 2022. Země, které získaly skóre demokracie 4,01–5,00, jsou volební demokracie, které splňují relativně vysoké standardy pro výběr národních vůdců, ale vykazují určité slabiny v obraně politických práv a občanských svobod (Freedom House, 2022). Pro semi-konsolidované demokracie je dle Freedom House dále typické:

- Autorita vlády je založena na všeobecném a rovném volebním právu vyjádřeném v řádných volbách řízených tajným hlasováním. I když jsou volby obvykle svobodné, spravedlivé a soutěživé, může dojít k nesrovnalostem. Moc rotuje mezi řadou různých politických stran.
- Občanská společnost je nezávislá a aktivní. Shromažďovací a sdružovací práva jsou chráněna. Organizační kapacita skupin však zůstává omezená a závislost na zahraničním financování je překážkou dlouhodobé udržitelnosti. Skupiny mohou být náchylné k určitému politickému nebo ekonomickému tlaku.
- Média jsou obecně nezávislá a různorodá a svoboda projevu je do značné míry chráněna v legislativním rámci i v praxi. Nicméně zvláštní zájmy – politické i ekonomické – mají vliv na zpravodajskou a redakční nezávislost a mohou vést k autocenzuře. Zatímco tištěná média jsou z velké části bez vládního vlivu a kontroly, elektronická média nikoli.
- Národní a místní vládní systémy jsou stabilní a demokratické. I když existují zákony a struktury na podporu transparentnosti a odpovědnosti vlády, implementace chybí. Systém brzd a protivah může být slabý a decentralizace pravomocí a zdrojů na místní samosprávy neúplná.
- Rámec pro nezávislé soudnictví je zaveden. Nezávislost soudů a ochrana základních práv, zejména práv etnických a náboženských menšin, jsou však slabé. Soudní procesy jsou pomalé, nekonzistentní a mohou být zneužity.
- Korupce je rozšířená a státní kapacity na vyšetřování a stíhání korupce jsou slabé. Úsilí bojovat proti tomuto problému přináší omezené výsledky (tamtéž).

Freedom House používá jednotlivé otázky ke každé zkoumané kategorii včetně soudnictví. Podle těchto otázek se poté dá určit míra účinnosti a demokratičnosti dané kategorie. I když Polsko uplatňuje ochranu základních politických, občanských a lidských práv (která zahrnuje svobodu projevu, svobodu svědomí a náboženského vyznání, svobodu sdružování a podnikání a vlastnická práva), což je otázka číslo jedna, tak u otázky číslo osm musel nastat za poslední roky významný zlom.

Jedná se o otázku: *Rozhodují soudci spravedlivě a nestranně a jsou soudy bez politické kontroly a vlivu?* Odpovědi na tuto otázku se musely v posledních letech výrazně zhoršit v neprospěch nezávislosti soudů. Z tabulky je zřejmé, že největší meziroční pokles v úrovni soudnictví nastal z roku 2016 na 2017. Tento pokles má míru 0,5 bodu a je tak od sledovaného roku 2015 největší. Tento jev je způsoben ztrátou autonomie Ústavního soudu a zpolitizováním Nejvyššího a obecných soudů. Na druhé straně je rok 2015 rokem s nejlepší hodnotou skóre, jelikož teprve v tomto roce vyhrála strana PiS volby.

Pro demonstraci jsou v následující tabulce uvedeny i další proměnné kromě soudů, které tak dovolí udělat si komplexnější obrázek na polskou společnost a demokracii.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Národní demokratická správa	5,50	5,25	4,75	4,00	/	4,00	3,75	3,50
Volební proces	6,50	6,50	6,50	6,50	/	6,50	5,75	5,75
Občanská společnost	6,50	6,50	6,25	6,00	5,75	5,50	5,50	5,50
Nezávislá média	5,50	5,25	5,00	5,00	/	5,00	4,25	4,25
Místní demokrat. správa	6,50	6,50	6,25	6,00	/	5,75	5,50	5,50
Soudní rámec a nezávislost	5,50	5,25	4,75	3,75	/	3,50	3,25	3,25
Korupce	4,50	4,50	4,50	4,50	4,25	4,25	4,00	4,00

Tabulka č.2 Zdroj: Freedom House 2023

Podle Freedom House je polská demokracie v úpadku už osmým rokem a snižuje se kvalita demokracie. Navzdory vnitřním krizím se vládnoucí většině přesto podařilo dále oslabit polské demokratické instituce a eskalovat konflikty o právní stát s Evropskou unií.

V roce 2021 tribunál rozhodl o návrhu premiéra Morawieckého, že výklad práva EU, který SDEU předložil ve svých rozsudcích o nezávislosti soudnictví, není slučitelný s polskou ústavou, čímž fakticky odmítl zásadní judikaturu nejvyššího soudu EU. V témže roce SDEU udělil Polsku rekordní pokutu ve výši 1 milion EUR denně za to, že nevyhovělo jeho nařízení o pozastavení činnosti disciplinární komory kvůli probíhajícímu případu Evropské komise (EK) proti náhubkovému zákonu, který zmocnil komoru udělovat přísnější tresty soudcům. V září SDEU nařídil Polsku, aby zaplatilo půl milionu eur denně za to, že nevyhovělo jeho rozhodnutí v případě podaném Českou republikou, ohledně provozu uhelného dolu poblíž polsko-české hranice.

V obou případech vláda odmítla pokuty zaplatit. Národní demokratická správa bere v úvahu demokratický charakter vládního systému, nezávislost, účinnost a odpovědnost zákonodárné a výkonné složky moci. V tabulce můžeme vidět, že se národní demokratická správa v průběhu osmi let propadla o dva body. Podle průzkumu ze srpna 2021 pouze 72 % Poláků souhlasilo s tím, že by EU měla poskytovat finanční prostředky pouze členským státům, jejichž vlády prosazují a uplatňují zásady právního státu a demokracie, což je nejnižší takové procento v EU (Eurobarometr, 2021).

Volební rámec v této tabulce zkoumá národní výkonné a legislativní volby, volební rámec, fungování vícestranických systémů a účast veřejnosti v politickém procesu. S kontroverzními volebními zákony se nedělalo nic. Jednalo se o změny ve složení volební administrativy, aspektech financování kampaně a lhůty pro řešení volebních sporů. Projednáváním volebních sporů byla pověřena komora mimořádné kontroly věcí veřejných přiřčená k Nejvyššímu soudu. V průzkumu veřejného mínění provedeném v září 2021, 34 % Poláků věřilo, že příští všeobecné volby nebudou svobodné (Jędrzejczyk, 2021).

Občanská společnost posuzuje organizační kapacitu a finanční udržitelnost občanského sektoru, právní a politické prostředí, fungování odborů, účast zájmových skupin v procesu tvorby politiky a hrozby, které představují antidemokratické extremistické skupiny. Místní organizace občanské společnosti, které propagují náboženské a nacionalistické cíle nebo mají osobní vazby na vládu, od ní získaly granty. Vydavatelům specializovaných časopisů propagujících nacionalistické názory bylo uděleno státní financování, zatímco žádosti od zavedených centristických, liberálních nebo levicově orientovaných vydavatelů byly zamítnuty (NIK, 2021).

Bod „Nezávislá média“ v tabulce zkoumá současný stav svobody tisku, včetně zákonů o pomluvě, obtěžování novinářů, nezávislost redaktorů, provoz finančně životaschopného a nezávislého soukromého tisku a fungování veřejnoprávních médií. V únoru 2021 vláda představila návrh zákona, který zavádí progresivní daň z příjmů z reklamy. Daň se mimo jiné týká rozhlasových a televizních vysílatelů, vydavatelů, kin a venkovních reklamních společností. Zatímco premiér Morawiecki odůvodnil nový návrh tím, že se zaměřuje především na globální digitální platformy, které se téměř úplně vyhýbají placení daní v Polsku. Vlastní vládní výpočty ukázaly, že tato odbytíště ponese pouze 6–12 procent celkové fiskální zátěže, přičemž zbývajících 90 % připadá na polské pobočky médií, které již v tuzemsku platí daň z příjmu právnických osob (Ostruszka, 2021). Nezávislost médií je v celé tabulce hodnocena negativně. Hůře je na tom v současné době pouze soudnictví.

Místní demokratická správa zvažuje decentralizaci moci (zavádí převod čistého příjmu do centrální státní pokladny), volbu a kapacitu orgánů místní samosprávy, transparentnost a odpovědnost místních úřadů. Lednová zpráva nezávislé nadace Batory ukázala, že vládní Místní investiční fond, který byl zaveden v roce 2020 na podporu místních vlád trpících hospodářským poklesem způsobeným pandemií COVID-19, měl extrémní zaujatost vůči obcím spravovaným vládnoucím táborem. Program ve výši 12 miliard PLN obsahoval dvě složky: 50 % bylo rozděleno automaticky na základě velikosti dané komunity, zatímco druhá polovina byla předmětem výběrového grantového řízení (Flis, Swianiewicz 2021). Podle zjištění Batory dostaly velké obce (přes 24 000 lidí) v čele s členy opozice desetkrát méně grantů než ty, kterým vládou členové Spojené pravice. Místní demokratická správa se tak za námi sledované období propadla o jeden bod.

Největší propad v této tabulce je v soudním rámci (posuzuje ochranu ústavních a lidských práv, nezávislost soudů, status práv etnických menšin, záruky rovnosti před zákonem, zacházení s podezřelými a vězni a dodržování soudních rozhodnutí). Stále se tak prohlubuje krize právního státu. V roce 2021 byly silně vyhroceny také vztahy Polska s EU. Problémy s polským soudnictvím jsou analyzovány v jiné části této práce. Poslední bod tabulky se zabývá tím, jak veřejnost vnímá korupci, obchodní zájmy vrcholných politiků, zákony o zveřejňování finančních informací o střetu zájmů a účinnost protikorupčních iniciativ. Podle globálního barometru korupce Transparency International (2021) je 72 % Poláků přesvědčeno, že korupce ve vládě představuje významný problém (ve srovnání s průměrem EU 62 %), přičemž 37 % věří, že míra korupce se oproti předchozímu roku zvýšila (srov. s průměrem EU 32 %).

Pokud jde o nejzkorumpovanější instituce v zemi, mnoho respondentů poukázalo na národní úředníky (34 %), konkrétně na úřad předsedy vlády (32 %) a parlament (31 %). Naproti tomu pouze 10 % věří, že policie trpí závažnými korupčními problémy, 12 % v sektoru nevládních organizací a 20 % v případě místních vládních úřadů nebo vedení podniků (Transparency International, 2021). Samotnému premiérovi Morawieckému se podle vyšetřování podařilo umístit více než sto svých spolupracovníků do různých státních společností a institucí, včetně ropného sektoru, pojišťovnictví, dopravy (letecké cesty, letiště, státní vlakový dopravce) a těžkého průmyslu. Analýza OKO.press ukázala, že Morawiecki se mohl spolehnout na vděčnost svých dobře situovaných spojenců. Během parlamentní kampaně v roce 2019 získal nejméně 300 000 PLN z prostředků na kampaň od spolupracovníků premiéra v státních institucích (Harłukowicz, 2021).

7 Polsko podle Bertelsmannova transformačního indexu

Bertelsmannův transformační index (BTI) analyzuje a hodnotí, zda a jak rozvojové země a země v přechodu řídí sociální změny směrem k demokracii a tržní ekonomice. BTI index se zveřejňuje každé dva roky. Toto dvouleté hodnocení transformace a vývoje nám umožňuje posoudit pozorované trendy a identifikovat výsledky transformačních strategií v Polsku. Spolu s daty z Freedom House jsou pro tuto práci stěžejní. Pojetí demokracie v BTI indexu je komplexnější než jiné definice demokracie, které se omezují především na základní občanská práva a konání svobodných voleb. Státnost, která je považována za předpoklad demokracie, je zahrnuta do definice politické transformace v indexu a je zkoumána prostřednictvím otázek, které se konkrétně zabývají monopolem státu na použití síly a základními správními strukturami. Zahrnuje také hodnocení právního státu, včetně dělby moci a stíhání zneužití moci. BTI klade zvláštní důraz na hodnocení demokratické konsolidace. Posuzuje kvalitu reprezentace s ohledem na stranický systém a zájmové skupiny (BTI index, 2023).

Jelikož jsou data z tohoto indexu měřena v rozmezí dvou let, neexistovaly tak data pro rok 2015 kdy byla zvolena strana PiS. Pro lepší přehlednost tak byl použit rok 2014, kdy byla u vlády PO. První data z Bertelsmannova transformačního indexu se týkají státnosti. Výsledné hodnoty státnosti Polska jsou průměrem ostatních proměnných, které státnost jako takovou vyjadřují.

7.1 Státnost

Z dat můžeme usoudit, že monopol na použití síly a státní identita se v průběhu osmi let nezměnily a data jsou tak stále stejná. Pro Polsko je otázka náboženství velice klíčová. Stále se jedná o jednu ze zemí, ve které je největší procento věřících křesťanů. Největší propad je tak u zasahování do náboženských práv. Autor si myslí, že je to způsobeno liberální politikou PO okolo tohoto tématu a vidí kontrast politiky PiS, která si na náboženských otázkách zakládá.

	2014	2016	2018	2020	2022
Státnost	9,8	9,8	9,5	9,3	9
Monopol na použití síly	10	10	10	10	10
Státní identita	10	10	10	10	10
Žádné zasahování do náboženských práv	9	9	8	8	7
Základní administrativa	10	10	10	9	9

Tabulka č.3 Zdroj: BTI Index, 2023

Jako příklad můžeme uvést zákaz potratů. Ty zakázal polský Ústavní soud v roce 2020 a Polsko se tak stalo jednou z mála zemí, kde interrupce nejsou legální. Tisíce polských žen již podalo stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva (Amnesty International, 2022). Polská vláda chtěla uzákonit tento problematický zákon už v roce 2016, avšak ani silné protesty proti tomuto zákonu nepomohly. Rozdíl v zasahování do náboženských práv zažil v průběhu zmíněných šesti let pokles o dva body. Pokles je viditelný rovněž u základní administrativy, kde je rozdíl jednoho bodu. Průměrně klesla státnost o 0,8 bodu v daném časovém období.

7.2 Politická participace

Participace je možností občanů se přímo zapojit do dění a v ideálním případě její ovlivnit. V této tabulce zůstaly nezměněné hodnoty v efektivní moci vládnutí, která se tak dlouhodobě drží na maximálním počtu bodů. U zbylých bodů však nastal pokles. Prvním z nich jsou svobodné a spravedlivé volby. Ty v posledních dvou letech klesly o dva body na celkových sedm. Tento pokles bude nejspíše způsoben jinými důvody než průběhem a výsledky, jelikož samotný BTI index uznává volby v Polsku jako rovné, všeobecné a demokratické. Výsledky práva sdružování a shromažďování mají rovněž klesající tendenci. Tento bod mohlo výraznou měrou ovlivnit onemocnění COVID-19. Polská vláda nevyhlásila stav nouze, ale pouze „stav ohrožení epidemií“, což dávalo moci výkonné více pravomocí - např. takto mohla být omezena řečnická doba v Sejmu. Na druhou stranu začal index tohoto bodu klesat již v roce 2018, ale epidemie nemoci propukla až o rok později.

	2014	2016	2018	2020	2022
Politická participace	9,8	10	9,3	8,8	7,8
Svobodné a spravedlivé volby	10	10	10	9	7
Efektivní moc vládnout	10	10	10	10	10
sdružovací/shromažďovací práva	10	10	9	9	8
Svoboda projevu	9	10	8	10	6

Tabulka č.4 Zdroj: BTI Index, 2023

V měřeném období je nejhorší výsledek v posledním roce, tedy 2022. Svoboda projevu se stala poněkud turbulentní. Kolísala od plného počtu indexu v letech 2016 a 2020, ale pak nastal největší propad celé tabulky o 4 body v roce 2022, což je nejspíše důsledek ovlivňování veřejnoprávních médií a nerovnoměrné finanční podpory. Celkově politická participace v roce 2016 mírně stoupla na plný počet bodů a poté následoval pokles až k roku 2022.

7.3 Právní stát

Právní stát je takový, kde je moc výkonná omezena. Podléhá tak zákonu, před kterým jsou si všichni rovni. Podle ideje právního státu má být stát pro občany a nikoli naopak. Formálně je systém brzd a protivah zaručen ústavou z roku 1997. Dělbá moci mohla být značně omezena např. předsedou nejvyššího soudu, který je blízkým spojencem vládnoucí strany. Na začátek je potřeba říci, že tato tabulka (až na jednu výjimku) je v kontinuálním poklesu. Prvním bodem je rozdělení moci. To si v letech 2014 a 2016 udržovalo plný počet bodů, avšak poté nastal značný pokles až na současnou polovinu, tedy pět bodů. Se stejným skóre dopadlo také soudnictví. Ať už jde o ztrátu autonomie Ústavního soudu, nebo dosazování svých lidí. Detailně je situace okolo soudů popsána výše. Skóre v bodu zneužití své funkce je v současné době nejmenší, kdy v posledních letech oscillovalo mezi 8 a 9, nyní je na hodnotě 7.

	2014	2016	2018	2020	2022
Právní stát	9,3	9,3	8	6,8	6,3
Rozdělení moci	10	10	8	6	5
Nezávislé soudnictví	9	9	7	6	5
Stíhání za zneužití funkce	8	9	8	7	7
Občanská práva	10	9	9	8	8

Tabulka č.5 Zdroj: BTI Index, 2023

Zkorumpovaní funkcionáři mají být souzeni podle polských zákonů. V praxi je Ústřední protikorupční úřad silně úzce propojen s vládou a není nezávislý. Jediné instituce, které jsou ve stíhání zkorumpovaných funkcionářů relevantní, jsou ombudsman a Nejvyšší kontrolní úřad. Občanská práva nejsou respektována všemi státními institucemi, a i proto kleslo skóre těchto práv o dva body, z deseti na osm. To může být důsledek vládní politiky, kdy se vláda nezapojuje do boje pro stejná práva pro všechny, ale někdy i proti nim. Jedná se majoritně o LGBTQ+ komunitu, jež čelí diskriminaci ze strany politiků a církve. Důkazem mohou být zóny bez LGBTQ+ v některých polských obcích a konec podpory organizacím bojujícím právě za tuto komunitu.

7.4 Stabilita demokratických institucí

Demokratické instituce plní svou funkci vydáváním politických rozhodnutí, která jsou přijímána podle legitimních postupů. Od nástupu strany PiS se v demokratických postupech začaly objevovat nedostatky. Ať už omezená odpovědnost exekutivy, nebo zmíněné problémy se soudy. V parlamentu byla omezena práva opozice. I když došlo k profesionalizaci veřejné správy, tak strana PiS nahradila vedoucí administrativní pracovníky. Zvýšila se tak politizace byrokratického aparátu. Regionální a místní samosprávy, ve kterých vládne opozice, dostávají od státu méně finančních prostředků. Spolu s onemocněním COVID-19 to způsobilo nemalé finanční problémy. Výkon demokratických institucí tak klesl z deseti na šest bodů.

	2014	2016	2018	2020	2022
Stabilita demokratických institucí	9,5	10	8	7	6,5
výkon demokratických institucí	10	10	8	7	6
oddanost demokratickým institucím	9	10	8	7	7

Tabulka č.6 Zdroj: BTI Index, 2023

V současné době panují pochybnosti, zda jsou všichni političtí aktéři oddáni demokratickým institucím, majoritně členové strany PiS (omezování přístupu novinářům do parlamentu, neobjektivní zpravodajství o soudcích). Většina zájmových skupin a sdružení respektuje demokratické instituce, avšak vládní PiS nejspíše upřednostňuje neliberalismus před pluralitní demokracií. Počínání vlády během pandemie dokazuje nedostatek závazku vlády k demokratickým normám. Oddanost demokratickým institucím stoupla o jeden bod v roce 2016 na plný počet. Od roku 2018 však nastal pokles k současným sedmi.

7.5 Politická a společenská integrace

Stranický systém Polska je silně polarizovaný. Hlavní dva póly tvoří PiS a PO. Volby v roce 2019 do Sejmu ovládla strana PiS, přičemž celkem překročil volební klauzuli pět uskupení. Volby do senátu se nesly v duchu dohody opozičních stran, kde získali těsnou většinu jednoho mandátu. Polarizace se ještě zvýšila během prezidentských voleb, kvůli nespravedlivému zacházení s opozicí. PiS rozdmýchávala rozpory k čemuž používala kulturní témata, jako náboženství a pohlaví. Nepravdivě obviňovali PO ohledně zrušení příspěvku na děti. Současný prezident Andrzej Duda tehdy zvítězil s velmi malým náskokem (51 % ku 49 %) oproti Rafału Trzaskowskému. Objevilo se klasické polarizační schéma město – vesnice, mezi vzdělanými, mladými měšťany a staršími lidmi žijícími na venkově.

	2014	2016	2018	2020	2022
Politická a společenská integrace	8,5	8,5	8	8	8
Stranický systém	8	8	7	7	6
Zájmové skupiny	9	9	9	9	9
Souhlas s demokracií	9	9	8	8	8
Sociální kapitál	8	8	8	8	9

Tabulka č.7 Zdroj: BTI Index, 2023

Členství ve stranách je v Polsku velmi malé (1 %) což může naznačovat, že slouží hlavně k tomu, aby dostaly lidi do funkcí. Volební účast bývala v Polsku tradičně nízká, ale kvůli polarizaci společnosti se začala od roku 2008 zvyšovat. Stranický systém je tedy proměnlivý, kdy se čas od času objevují a zanikají nové menší strany. Pro PiS se stal klientelismus prostředkem k uchvácení voličů, podporou štedré sociální politiky a podporou politiků k lukrativním funkcím.

Polsko má velký počet zájmových skupin, obchodních sdružení i odbory (BTI index, 2023). Většina nevládních organizací je kapacitně malá. Zájmovými skupinami věnujícími se politice je relativně málo. Největší zájmovou skupinou v Polsku je církev, která je plně zaměstnávána udržováním si moci ve společnosti. Pravdou však je, že její moc klesá a polská společnost se stává stále více sekulárnější a kritičtější vůči církvi. Práva žen se zabývá Všepolská stávka žen (Strajk kobiet), která řeší i potraty a reprodukční práva, spolu s LGBT komunitou. Všepolská stávka žen je zároveň silnou kritičkou náboženského konzervatismu strany PiS. Během pandemie došlo k protestům zemědělských skupin a zaměstnavatelských svazů, kvůli nehospodárnosti vlády.

Vláda se příliš nezabývá občanskou společností. Dokonce padl návrh na zřízení databáze nevládních organizací placených ze zahraničí, zatímco loajální nevládní organizace dostaly veřejné finance.

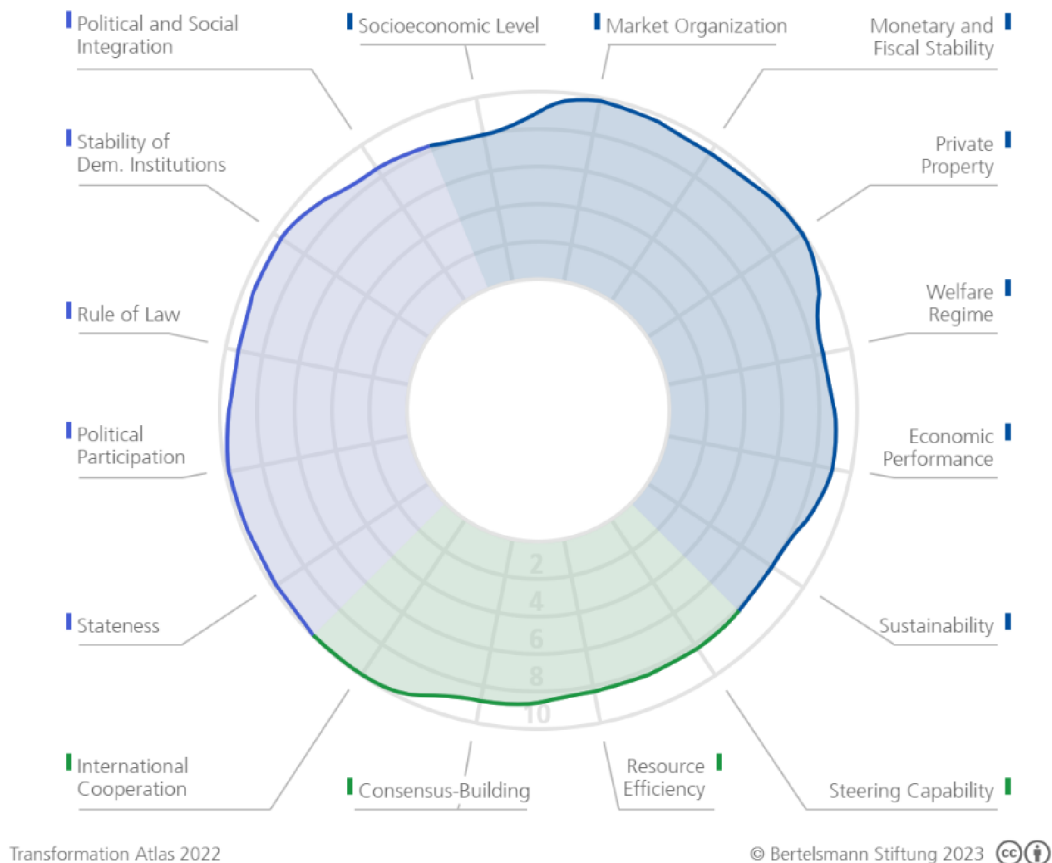
Akceptace a schvalování demokracie je v Polsku trvale vysoké, většinou osciluje mezi šedesáti až sedmdesáti procenty. Polské centrum pro veřejné mínění dělalo v roce 2020 průzkum, kdy 70 % dotázaných uvedlo, že je demokracie nejlepší způsob vládnutí a 64 % lidí uvedlo, že by šlo poznat, kdyby systém nebyl demokratický. Zajímavá otázka byla, zdali by bylo přijatelné, kdyby se vláda stala autokratictější. Zde byly velké rozdíly v rámci jednotlivého elektorátu. 70 % voličů PO bylo proti, stejně tak 69 % Lewice. Na druhé straně politického spektra se vyslovilo proti pouze 47 % PSL a Kukiz a 50 % voličů PiS. Podpora demokracie jako takové však bude nižší, jelikož pouze 49 % Poláků je spokojeno s tím, jak v jejich zemi funguje demokracie. Vyloženě nespokojených s fungováním demokracie je 44 %. Nejvíce spokojeni jsou voliči PiS, nejméně příznivci PO a Lewice. V rámci institucí jsou čísla ještě horší. Pouze 36 % důvěřuje Sejmu a Senátu. U prezidenta je rozdíl asi největší. 97 % voličů PiS mu důvěřuje, zatímco na druhé straně mu důvěřuje jen 13 % příznivců PO. Situace okolo pandemie COVID-19 tato čísla ještě devalvovala (tamtéž).

V rámci sociálního kapitálu existuje obecně vysoká důvěra mezi charitativní instituce (Polský červený kříž, Charita atd.). Současně neustále roste míra občanské participace. Přibližně 80 % Poláků věnuje nějaký volný čas dobrovolným společenským aktivitám. Roste počet lidí zapojujících se do občanské společnosti. Mezi pozitivní trendy v této oblasti patří vysoká důvěra členům rodiny (98 %), přátelům (95 %) a kolegům v práci (88 %) (tamtéž). Poláci jsou ale stále velice obezřetní u neznámých lidí. Tato podpora však také nadále roste. Rostou rovněž stále silnější sociální vazby. Pandemie nemoci COVID-19 této stránce věci víceméně prospěla, protože se skupiny sousedské solidarity sdružovaly, komunity se organizovala, aby kompenzovaly slabý systém zdravotní péče a péče o děti.

Celkové výsledky ve všech měřitelných oblastech jsou v BTI indexu znázorněny grafy.

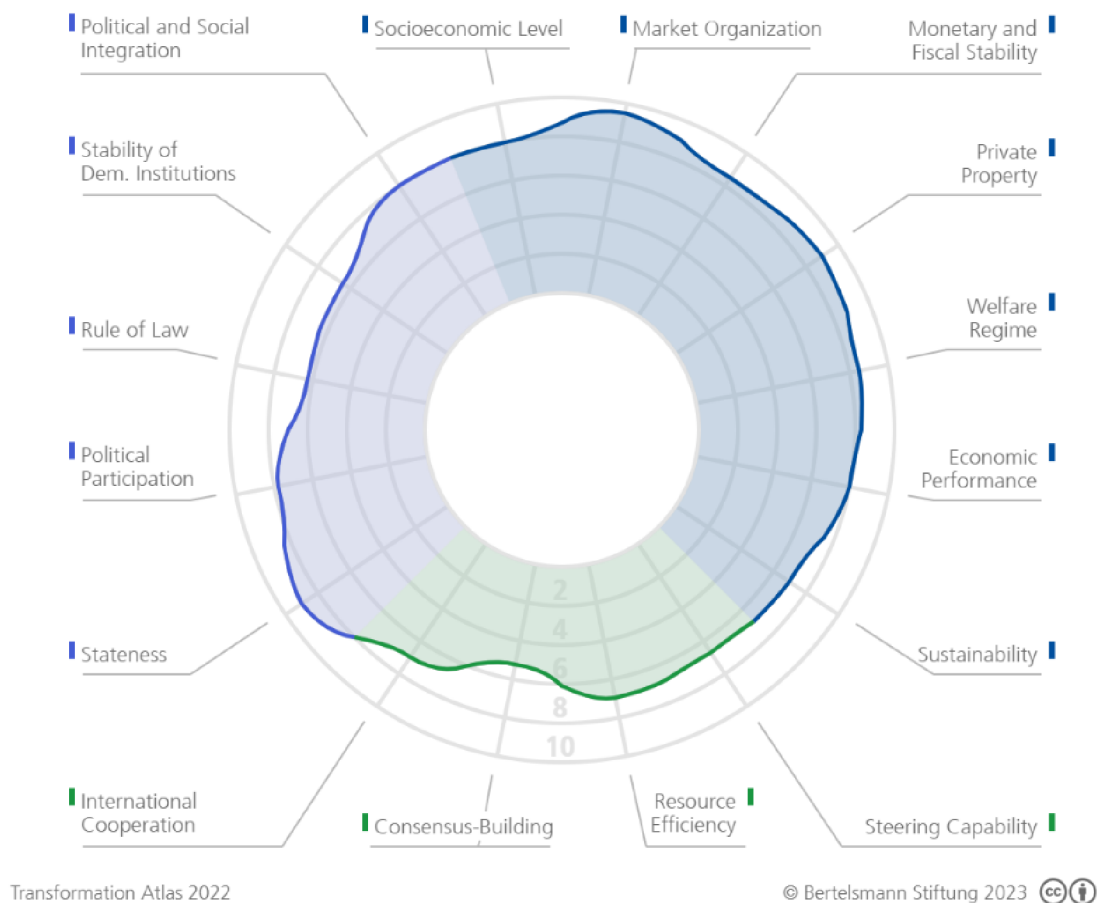
Poland Overall Results

Tabulka č.8 Zdroj: BTI Index, 2023

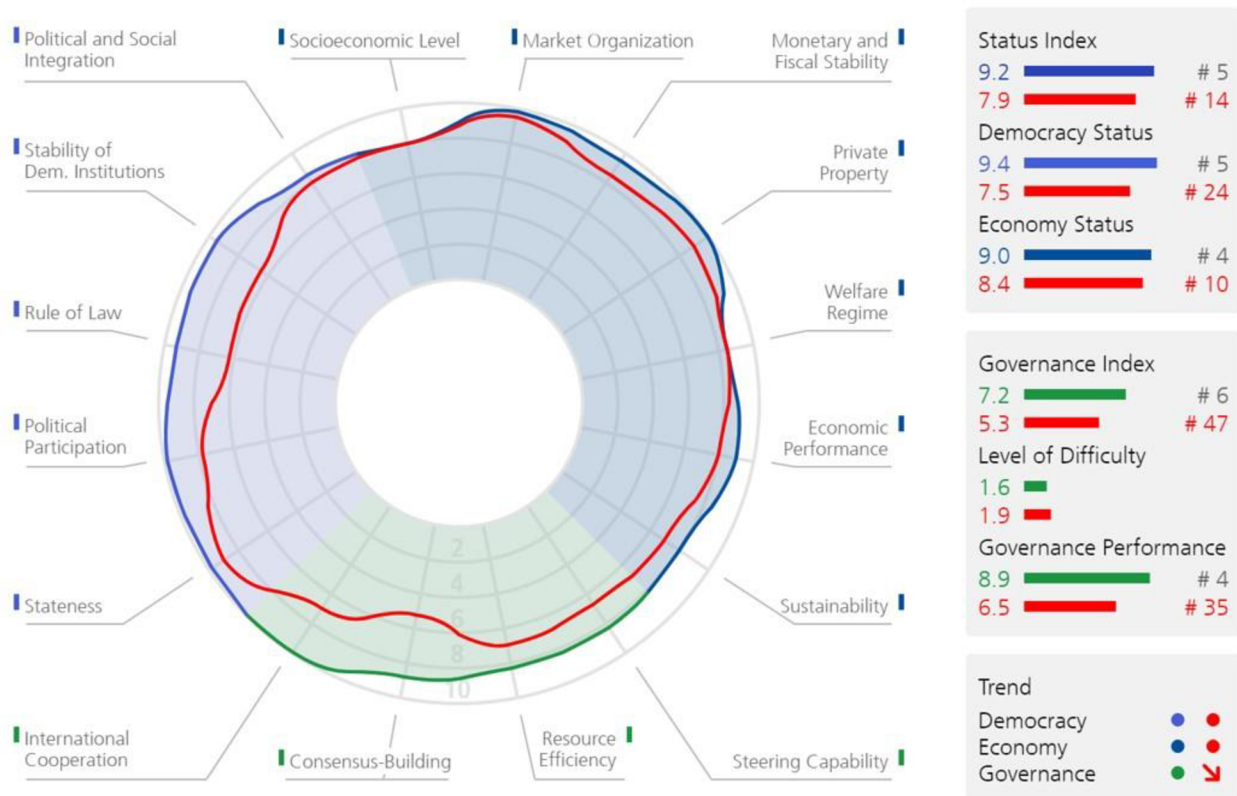
Tento první graf ukazuje celkové výsledky Polska v dílčích bodech v roce 2014.

Poland Overall Results

Tabulka č.9 Zdroj: BTI Index, 2023

Tento druhý graf znázorňuje celkové výsledky Polska v dílčích bodech v roce 2022. Čím vyšší je dané číslo v indexu, tím značí vyspělejší kategorii až do maxima, což je 10 bodů. Celkový status index byl v roce 2014 9,2 bodů a klesl na 7,9 bodů v roce 2022. Ve stavu demokracie nastal pokles z 9,4 bodů na současných 7,5 bodů. Ekonomický stav zažil rovněž pokles z 9 na 8,4 bodů. Tento bod však může poznamenat mnoho vnějších proměnných, jako byla například koronavirová krize. Index řízení klesl ze 7,2 na 5,3. Úroveň obtížnosti se jako jediná zvýšila a to ze 1,6 na 1,9 bodů. Výkon státní správy klesl z 8,9 na 6,5 bodů. Spolu s propady se Polsko propadlo v celkovém žebříčku s ostatními státy. Pro lepší přehlednost přikládám graf, kde je rok 2014 v porovnání s rokem 2022.

© Bertelsmann Stiftung 2023

Tabulka č.10 Zdroj: BTI Index, 2023

Modrozeleně je znázorněn rok 2014 a červeně rok 2022. Ve všech klíčových ukazatelích a indikátorech Bertelsmannova transformačního indexu můžeme vidět v námi sledovaném období 2014 až 2022 kontinuální propad. Sám BTI index v posledním sledovaném roce 2022 označuje Polsko jako defektní demokracii. V Polsku můžeme vidět nedostatečné uplatnění právního státu a nízkou politickou odpovědnost (Merkel, Croissant 2004). Zaměstnanci inklinují ke zneužívání svého postavení s možnou vidinou osobního zisku s čímž se pojí rozmach korupce.

8 Polsko a index svobody tisku

Index svobody tisku vydávají Reportéři bez hranic (Reporters Without Borders), což je nevládní organizace bránící svobodu tisku a svobodu médií. Zastává se majoritně novinářů, kterým hrozí perzekuce a jejichž práce jsou cenzurovány. „*Svoboda tisku je definována jako schopnost novinářů jako jednotlivců a kolektivů vybírat, produkovat a šířit zprávy ve veřejném zájmu nezávisle na politických, ekonomických, právních a společenských vlivech a bez ohrožení jejich fyzické a duševní bezpečnosti*“ (Reporters Without Borders, 2022). Index je přehledem situace ve 180 zemích a územích během kalendářního roku (leden–prosinec) před jeho zveřejněním. Nicméně je míněn jako přesný odraz situace v době publikace.

Proto, když se situace v oblasti svobody tisku v zemi mezi hodnoceným koncem roku a zveřejněním dramaticky změní, údaje se aktualizují tak, aby zohledňovaly nejnovější možné události. Může to souviset s novou válkou, státním převratem, bezprecedentním nebo velmi neobvyklým velkým útokem na novináře, popřípadě náhlým zavedením extrémní represivní politiky. Hodnocení Indexu je založeno na skóre v rozmezí od 0 do 100, které je přiřazeno každé zemi nebo území, přičemž 100 je nejlepší možné skóre (nejvyšší možná úroveň svobody tisku) a 0 nejhorší. Toto skóre se počítá pomocí dvou složek. První složkou je kvantitativní přehled zneužívání novinářů v souvislosti s jejich prací a mediálních výstupů. Druhou složkou je kvalitativní analýza situace v každé zemi nebo území na základě odpovědí odborníků na svobodu tisku. Skóre každé země nebo území se hodnotí pomocí pěti kontextových ukazatelů, které odrážejí situaci v oblasti svobody tisku v celé její složitosti: politický kontext, právní rámec, ekonomický kontext, sociokulturní kontext a bezpečnost.

Pro každý ukazatel je vypočítáno vedlejší skóre v rozsahu od 0 do 100. Všechna skóre přispívají ke globálnímu skóre stejnou měrou a v rámci každého indikátoru mají všechny otázky a podotázky stejnou váhu.

	Globální index / 180	Globální skóre
2015	18	87,29
2016	47	85,20
2017	54	73,54
2018	58	73,41
2019	59	71,11
2020	62	71,31
2021	64	71,16
2022	66	65,64

Tabulka č.11, Zdroj: Reporters Without Borders, 2023

Z tabulky můžeme vidět konstantní pokles Polska mezi všemi 180 měřenými státy na světě. Největší propad nastal de facto ihned po výhře PiS v parlamentních volbách 2015. Následující rok se Polsko propadlo o 29 příček na 47. místo. V dalších šesti letech klesalo až na současné 66. místo. Spolu s indexem pokleslo rovněž globální skóre Polska. Posledním měřeným rokem byl rok 2022, kdy bylo skóre za sledované období nejnižší a skok z roku 2021 na 2022 nejzásadnější (o téměř 6 bodů). Na webu Reportérů bez hranic se tak změnil status Polska z „dobré“ svobody tisku na „problematickou“.

9 Shrnutí

Polsko bylo po pádu komunistického režimu bráno jako úspěšný případ demokratizace, liberalizace a evropeizace. Rovněž bylo ve všech těchto důležitých aspektech hodnoceno velmi kladně. Nicméně politický vývoj spojený s nacionálně křesťanským populismem, po vítězství strany PiS v parlamentních volbách roku 2015, mohl narušit liberální demokracii a vést tak k hybridnímu režimu. Mezi hlavní problémy Polska patří omezování nezávislé soudní moci a s tím spojené novelizace zákonů o Ústavním soudu. Druhý problematický bod je omezování nezávislosti médií. Analýza provedená autorem se zabývala primárně typologií defektní a neliberální demokracie, jejichž definice jsou v práci popsány. Hodnocení dat z nevládních a nezávislých organizací Freedom house a Bertelsmannova transformačního indexu ukazují proměny důležitých aspektů polské demokracie v čase. Ve sledovaných indexech Polsko v klíčových bodech kontinuálně klesá. Jedná se o komplexní problematiku a v odborné literatuře nejčastěji nacházíme závěry, že se Polsko blíží neliberální demokracii podobné té v Maďarsku.

10 Závěr

Hybridní režimy jsou moderním, tj. stále aktuálním fenoménem bez jediné všeobecně uznávané definice a jejich koncepce je proto velmi složitá. Mnoho autorů přistupovalo k tomuto konceptu zcela odlišně, a to co viděl jeden autor jako hybridní režim, mohl vidět druhý autor jako systém čistě autoritářský. I přes mnohá teoretická úskalí se tato práce snaží analyzovat situaci, která probíhá v Polsku od roku 2015 do současnosti. Hlavním cílem práce bylo dle zvoleného teoretického a metodologického rámce zjistit, zdali je v Polsku hybridní režim. Jako dva typy hybridního režimu pro tuto práci byly zvoleny defektní demokracie Wolfganga Merkela a následně neliberální demokracie Fareeda Zakarii. Obsahem práce je také historický vývoj Polska od dob komunistického režimu, a to konkrétně od roku 1968, se snahou objasnit možné souvislosti a definovat tak celkový vývoj polské politiky.

Pro závěrečné hodnocení defektní demokracie W. Merkela je nutno připomenou základní principy tohoto systému. Prvním bodem jsou volby – volební právo, tedy svobodné a spravedlivé volby. Dle získaných dat vidíme pokles o 3 body, z maxima (10) v roce 2014 na 7 (viz. tabulka č. 4). Samotný BTI index však uvádí, že pokles mohl být způsoben jinými okolnostmi, protože volby v Polsku jsou rovné, všeobecné a demokratické. Mezi další společný bod je řazeno nedostatečné uplatnění právního státu a nízká politická odpovědnost (Merkel, Croissant 2004). Právní stát se za sledovaných 8 let propadl o 3 body (z 9,3 na 6,3 – viz. tabulka č. 5). To je způsobeno hlavně problémy v rozdělení moci a problémům v soudnictví. V soudnictví je narušen systém brzd a protivah. Časté novelizace zákona o Ústavním soudu ve prospěch vládní strany PiS značí snahu demontovat ústavní kontrolu. Ústavní soud tak nemůže chránit právní stát a lidská práva. Dalším bodem je rozmach korupce. Korupce je polskou společností vnímána jako závažný problém. Míra korupce se za sledované období propadla o půl bodu (ze 4,5 na 4,0 – viz. tabulka č.2). Dá se tak říci, že polská korupce byla značná ještě před nástupem strany PiS a následující pokles je tak malý. Státy defektní demokracie jsou především v Latinské Americe a je pro ně typické, že zde operují mocné skupiny, především armáda. Toto tvrzení samozřejmě o Polsku vůbec neplatí. Posledním bodem je nerozvinutá občanská společnost. Ta klesla od roku 2015 do roku 2022 o 1 bod (z 6,5 na 5,5). Tento pokles je opět jeden z menších. Na druhou stranu je potřeba zmínit velmi dobrý sociální kapitál (který se jako jeden z mála bodů za sledované období zvýšil z 8 bodů na 9 a dlouhodobě se pohybuje na velmi vysoké úrovni), silné zájmové skupiny, dlouhodobou podporu demokracie ze strany polské společnosti a vysokou míru národní identity.

Z uvedené analýzy tak můžeme s jistotou usoudit, že Polsko není defektní demokracií, protože z udávaných znaků na Polsko sedí pouze jeden – problémy právního státu. Česká republika je oproti Polsku označena jako plně konsolidovaná demokracie, kdy „*democratic percentage*“ má Česko o 16,67 % vyšší než Polsko (75,60 % oproti 58,93 %). Rovněž „*democracy score*“ má Česko vyšší o 1 bod (5,54 oproti 4,54) (Freedom House, 2023). O hybridizaci ČR se začalo hovořit za vlády Andreje Babiše (2016–2021), který svými oligarchickými praktikami ohýbal zákony (Šafr, 2016). ČR lze v současné době (roku 2023) označit za vyspělou liberální demokracii.

Druhým zkoumaným typem pro závěrečně hodnocení je neliberální demokracie dle Fareeda Zakarii. Mnoho definic se v průběhu času měnilo a jiní autoři tyto definice často upravovali. To však není případ neliberální demokracie F. Zakarii, která je od svého představení v podstatě neměnná. Uvnitř těchto režimů panuje omezená pluralita a omezení občanských práv, především svobody projevu, tisku a shromažďování. Občanská práva v analytické části klesla o 2 body (z 10 na 8 – viz. tabulka č. 5). Svoboda projevu klesla o 4 body, a to za pouhé 2 roky. Ještě v roce 2020 měla svoboda projevu plný počet bodů (10) načež v roce 2022 pouze 6 (viz. tabulka č.4). Shromažďovací právo kleslo za sledované období o 2 body (z 10 na 8 – viz. tabulka č. 4). Tyto body mohlo výraznou měrou ovlivnit onemocnění COVID-19, kdy téměř všechny státy zaváděly zákony, které narušovaly práva občanů (viz. shromažďovací právo). Po analýze těchto typů režimů můžeme usoudit, že Polsko není hybridní režim.

Na druhé straně občanská práva nejsou respektována některými státními institucemi. To může být důsledek vládní politiky, kdy se vláda nezapojuje do boje za stejná práva pro všechny, ale někdy dokonce i proti nim. Jedná se majoritně o LGBTQ+ komunitu. Jako poslední body Zakaria uvádí neexistenci legislativní a výkonné moci, tudíž nefunkci právního státu bez politických a občanských práv. Indexy právního státu poklesly, již z výše zmiňovaných 9,3 na 6,3 bodů (viz. tabulka č. 5). Občanská práva klesla za sledované období o 2 body (z 10 na 8, viz. tabulka č. 4). Myslím si, že z provedené analýzy jasně nevyplývá, že by Polsko vykazovalo všechny znaky neliberální demokracie. Ve sledovaných indexech sice Polsko v klíčových bodech pokleslo, jednotlivé bodové hranice však nejsou nijak označené a nelze tak říci, jestli a která hodnota označuje ještě liberální demokracii a která např. neliberální demokracii.

Z tohoto usuzuji, že Polsko k neliberální demokracii směřuje a pokud bude pokles hodnot v indexech nadále kontinuálně klesat, pak se neliberální demokracií stane, ale v současné době jí za plnohodnotnou neliberální demokracii označit nelze. Vhodným rozšířením této práce by mohlo být porovnání Polska s Ruskem Borise Jelcina nebo Maďarskem Viktora Orbána. Indexy rovněž nezařazují národní specifika. Na příkladu NO LGBTQ+ zón nevidím snahu o destabilizaci polského právního řádu nebo demokracie obecně, ale vidím zde značný vliv katolické církve v silně věřícím Polsku a omezování svobod této skupiny obyvatel právě nátlakem církve. To je opakem liberální demokracie, ve které jsou všechny minoritní skupiny obyvatel tolerovány. Zároveň si myslím, že má Polsko oproti jiným, plně neliberálním demokraciím stále velké množství relativně účinných brzd a protivah, včetně velmi silné opozice.

V analýze voleb od pádu komunistického režimu vidíme tranzici a její okolnosti až do roku 2015, kdy zvítězila strana PiS. Freedom House hovořil o Polsku v roce 2015 jako o zcela konsolidované demokracii, ale v roce 2022 jako o semi-konsolidované demokracii. Asi nejčastěji kritizovaným tématem ohledně Polska je neustálá novelizace zákonů o Ústavním soudu za účelem upřednostnění vládní stranu PiS. Vládnoucí strana se tak snaží o demontáž ústavní kontroly. Ústavní soud nemůže plně fungovat jako strážce demokracie a právního státu. Novelizace zákona o veřejnoprávních médiích zase umožňuje dosazovat do rady své vlastní lidi. PiS tak fakticky převzal kontrolu nad státními sdělovacími prostředky. Zároveň však v Polsku existuje množství nezávislých a soukromých médií, kterou jsou k vládě silně kritické.

Na začátku analytické části se prvně zkoumají data z organizace Freedom House. Ty ukazují, že se Polsko propadlo v celkovém hodnocení demokracie o 20,83 % (z původních 79,76 % v roce 2015 na 58,93 % v roce 2022). Tento trend je stejný ve všech ostatních bodech týkajících se demokracie Polska. Z Bertelsmannova transformačního indexu se analyzovala data pro verifikaci defektní a neliberální demokracie, popsané výše. Jednalo se o body: státnost, politická participace, právní stát, stabilita demokratických institucí a politická a společenská integrace včetně jejich podbodů. Data z Freedom House a BTI Indexu byly pro tuto práci stěžejní a vychází z nich celá analytická část. Tyto zdroje byly obsahově i kvalitativně na vysoké úrovni a pomohly tak analyzovat vývoj polské demokracie.

Problémy s liberální demokracií nebo demokracií jako takovou nemá v Evropě pouze Polsko. Populismus se v Evropě šíří a prohlubuje, což může vést k nedemokratickým změnám. Tento jev je celoevropským trendem a ilustruje slabiny západního modelu liberální demokracie. EU očividně rovněž není schopna přesvědčit státy a jejich občany o výhodách tohoto typu demokracie. Je zároveň otázkou, jestli na to má EU se svým demokratickým deficitem morální mandát.

V tématu hybridních režimů byla publikována dostatečná množství relevantní literatury v češtině i v jiných jazycích. Pro tuto práci byly stěžejní díla *The Rise of Illiberal Democracy* (1997) a *Embedded and defective democracies* (2004) od Fareeda Zakarii a Wolfganga Merkela, kteří zde zmiňují své definice konceptů analyzovaných v této práci a inspirovaly autora. V tématu historie Polska autor nejvíce využil díla *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence* (2000) a *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1989–2005)* (2005) od Michala Kubáta nebo *The 2007 Polish Parliamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos* od Radoslawy Markowskieho.

Dalšími typy hybridních režimů se zabývali autoři Levitsky a Way ve svém díle *The Rise of Competitive Authoritarianism* (2002). Data v analytické části byly čerpány ze dvou hlavních indexů. Prvním jsou indexy organizace Freedom House a druhým Bertelsmannův transformační index. Prameny a literatura využitá v této práci byly vybrány vhodně, neboť získané informace pomohly k naplnění stanovených cílů práce.

Bude zajímavé sledovat další vývoj polské politiky, včetně nejbližších voleb na podzim roku 2023. Současné volební preference naznačují, že každý hlas bude rozhodující. Pokud vyhraje opoziční Občanská platforma, bude retrospektivně mandát PiSu hodnocen jako anomální. Nebo se potvrdí vize autora Fareeda Zakarii, že liberální demokracie je pouze jednou z mnoha alternativ a Polsko se stane plnohodnotnou neliberální demokracií. Tato práce je přínosná pro čtenáře věnující se problematice hybridních režimů, Polska a demokracie. Dalším možným navázáním na tuto práci může být výzkum vlivu války na Ukrajině a mezinárodní politiky na klíčových otázkách týkajících se polské hybridizace.

Použité zdroje

„Globální barometr korupce: Pohledy a zkušenosti občanů Evropské unie s korupcí“, Transparency International, 2021. Online dostupné z: https://images.transparencycdn.org/images/TI_GCB_EU_2021_web_2021-06-14-151758.pdf (20. 2. 2023)

“NIK o realizaci ustawowych zadań Funduszu Sprawiedliwości.” Naczelna Izba Kontroli, 2021, Online dostupné z: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/realizacja-zadan-funduszu-sprawiedliwosci.html> (20. 2. 2023)

„Flash Eurobarometer – Stav Evropské unie“, IPSOS, srpen 2021, Online dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2021/soteu-flash-survey/soteu-2021-report-en.pdf> (20. 2. 2023)

Ágh, A. (2016). The Decline of Democracy in East-Central Europe. *Problems of PostCommunism*, 63(5–6), pp.277–287

Ágh, A. (2017). Increasing Eupopulism As A Megatrend In East Central Europe: From Facade Democracies To Velvet Dictatorships. *Baltic Journal of Political Science*, 5(5), p.21.

Ágh, A. (2019). *Declining Democracy in East-Central Europe*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Arendt, H. (1996). *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh

Banaszak, Bogusław. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: komentarz*. 2. vyd. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2012. ISBN 978-83-255-4096-8., str. 978.

Beichelt, Timm (2012): „Forms of Rule in the Post-Soviet Space: Hybrid Regimes.“ In: Susan Stewart et. Al (eds.), *President, Oligarchs and Bureaucrats: Forms of Rule in the Post-Soviet Space*. London: Ashgate, 15–29.

Bílek, J. (2015). Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů. *Středoevropské politické studie*, 2, 212-233.

Bloomberg (2021). „EU Loses Top Court Fights With Hungary, Poland Over Taxes“. Bloomberg.com. Online dostupné z: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-16/eu-loses-top-court-fights-withhungary-poland-over-tax> (20. 2. 2023)

Bogaards, M. (2009). How to classify hybrid regimes? Defective democracy and electoral authoritarianism. *Democratization*, 16(2), 399-423.

Brooker, P. (2013). *Non-democratic regimes*. Macmillan International Higher Education.

Bunce, V., Wolchik, S. (2010). Defeating dictators: Electoral change and stability in competitive authoritarian regimes. *World politics*, 62(1), 43-86.

Cabada, L., Procházka D. (2020). Typologie jiných než plně demokratických režimů: teoretická východiska a aplikace na případ Maďarska 1. *Politické Vědy*, 1, 32-54.

Cassani, A. (2014). Hybrid what? Partial consensus and persistent divergences in the analysis of hybrid regimes. *International Political Science Review*, 35(5), 542-558.

Cianetti, L., Dawson, J., & Hanley, S. (2018). Rethinking “democratic backsliding” in Central and Eastern Europe—looking beyond Hungary and Poland. *East European Politics*, 34(3), 243-256.

Council of Europe. 2016. „Opinion 860/2016 - OPINION ON THE ACT ON THE Constitutional tribunal.“ Dostupné z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)026-e) (20. 2. 2023)

Court of Justice of the European Union, 2020a. By refusing to comply with the temporary mechanism for the relocation of applicants for international protection, Poland, Hungary and the Czech Republic have failed to fulfil their obligations under European Union law. Online dostupné z: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-04/cp200040en.pdf>. (20. 2. 2023)

Czepek, A. and Hellwig, M. (2009). Press freedom and pluralism in Europe : concepts and conditions. Bristol, UK; Chicago: Intellect.

Dahl, R. A. (1995). Demokracie a její kritici. Victoria Publishing.

DAVIES, N. Polsko: dějiny národa ve středu Evropy. Praha: Prostor, 2003.

Diamond, L.J. (2002). Thinking About Hybrid Regimes. Journal of Democracy, 13(2), pp.21–35.

Drahokoupil, S. (2014). Labyrintem hybridních režimů: přístupy, kategorie a typologie. Politologická revue, 20(1), 3-26.

Drulák, P. (2008). Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál.

Durman, K. Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964-1991. Praha: Karolinum, 1998. s. 83.

Economist Intelligence Unit (2021). Democracy Index 2020, In Sickness and in Health? Economist Intelligence Unit. Online dostupné z: https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/#mktoForm_anchor (20. 2. 2023)

Euractiv (2020). Hungary and Poland veto stimulus against pandemic. Euractiv.com. Online dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/hungary-and-polandveto-stimulus-against-pandemic/> (20. 2. 2023)

Flis, J. a Swianiewicz, P., „Fond ústřední vlády pro místní investice III – vzory se ujímají“, Nadace Stefana Batoryho, Online dostupné z: https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2021/05/The-Government-Fund-for-Local-Investment-III_patterns-taking-hold.pdf (20. 2. 2023)

Foy, Henry. 2015. „Duda presidential victory stuns Poland.“ The Financial Times, 25. 5. 2015

Frączyk, Jacek. 2016. „Repolonizacja banków staje się faktem. Wystarczy przejąć Pekao, by odzyskać kontrolę w sektorze.“ Money.pl, Online dostępne z: <https://www.money.pl/banki/wiadomosci/arttykul/repolonizacja-bankow-pekao-pzu-raiffeisen,230,0,2188006.html> (20. 2. 2023)

Siebert, F., Peterson, T., Peterson, T. B., & Schramm, W. (1956). Four theories of the press: The authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do (Vol. 10). University of Illinois press.

Gilbert, L., Mohseni, P. (2011). Beyond authoritarianism: The conceptualization of hybrid regimes. *Studies in Comparative International Development*, 46(3), 270-297.

Gilbert, Leah a Payam Mohseni (2011): „Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes.“ *Studies in Comparative International Development* 46(3): 270–297.

Grzymala-Busse, A. (2019). How populists rule: The consequences for democratic governance. *Polity*, 51(4), 707-717.

Gwiazda, A. (2021). Right-wing populism and feminist politics: The case of Law and Justice in Poland. *International Political Science Review*, 42(5), 580-595.

Harłukowicz, J., „Morawiecki i jego drużyna. Poobsadzał na państwowych posiadach znajomych z banku, resortów i "Solidarności Walczącej," *Gazeta Wyborcza*, 27. září 2021, Online dostępne z: https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,27606770,morawiecki-i-jego-druzyna-na-panstwowych-posadach.html?_ga=2.13421751.1008955178.1639754315-1678774996.1625134047 (20. 2. 2023)

Held, David. 2006. *Models of Democracy*. Stanford, California: Stanford University Press

Hloušek, V. Kopeček, L. (2004) *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita.

Holzer, J., Balík, S. (2006). Debata o hybridních režimech. Stručná rekapitulace pokusu o paradigmatickou změnu. *Politická revue*, 2, 5-29.

Huntington, S. P. Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století. Brno: CDK, 2008.

Chwalba, Andrzej. 2009. *Polsko 1989–2008: Dějiny současnosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Jasiecki, K. (2018). “Conservative modernization” and the rise of Law and Justice in Poland. In *New conservatives in Russia and East Central Europe* (pp. 130-153). Routledge.

Jędrzejczyk, A., Juž 34 proc. nie wierzy w uczciwość wyborów. Fatalna pułapka na wyborców opozycji,” *OKO.press*, 18. října 2021, Online dostupné z: <https://oko.press/juz-34-proc-nie-wierzy-w-uczciwosc-wyborow-fatalna-pulapka-na-wyborcow-opozycji-sondaz> (20. 2. 2023)

Karl, T. L. — Schmitter, P. (1991) What Democracy is ... and is not. *Journal of democracy*, 2 (3), s. 75–88

Karl, Terry L. (1986): „Imposing Consent: Electoralism Versus Democratization in El Salvador“. In: Paul Drake a Eduardo Silva (eds): *Elections in Latin America*. San Diego: University of California, 9–36.

Klíma, M. Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem. Praha: Slon, 2015, s. 18-27.

Knott, E. (2018). Perpetually “partly free”: lessons from post-soviet hybrid regimes on backsliding in Central and Eastern Europe. *East European Politics*, 34(3), 355-376.

Kopeček, L. (2007) Koncept demokracie J. Schumpetera. In: Hloušek, V. — Kopeček, L. (eds.) *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. (Brno: Masarykova univerzita v Brně).

Kopeček, L. (2005) Polsko. In: STRMISKA, M. et al. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranickopolitických systémů*. Praha: Portál, 2005.

Kopeček, L. (2001). „Reflexe parlamentních voleb v Polsku (2001).“ *Středoevropské politické studie* 3 (4).

Kośmiński, Paweł. 2015. „Zmiany w służbach specjalnych pod osłoną nocy. PiS tłumaczy: Każda minuta funkcjonowania tych osób...“ *Wyborcza.pl*.

Koudelka, Z. (2016) Spor o polský Ústavní tribunál. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/blog/spor-o-polsky-ustavni-tribunal/>

Kubát, M. (2005) *Demokracie v Polsku: politický systém Polské republiky (1989–2005)*. Praha: Slon.

Kubát, M. (2004) *Úvod do studia politické vědy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. Kapitola Autoritativní a totalitní politické systémy.

Kubát, M. (2000). *Politika v Polsku po roce 1989: volby, volební systémy a jejich politické konsekvence*. Praha: Karolinum.

Kubát, M. (2005). *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1989–2005)*. Praha: Slon.

Levitsky, S., Way, A. L. (2002). Elections without democracy: The rise of competitive authoritarianism. *Journal of democracy*, 13(2), 51-65.

Levitsky, S., Way, A. L. (2010). *Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes after the Cold War Era*. New York.

Linz, J. (2000) *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Boulder.

Marcinkiewicz, K, Stegmaier, M. 2016. „The parliamentary election in Poland, October 2015.“ *Electoral Studies* 2016 (1–4): 221–224

Markowski, R. (2006). „The polish elections of 2005: Pure chaos or a restructuring of the party system?“ *West European Politics* 29 (4): 814–832.

Markowski, R. (2008). „The 2007 Polish Parliamentary Election: Some Structuring, Still a Lot of Chaos.“ *West European Politics* 31 (5): 1055–1068

Matthes, Claudia-Yvette, Markowski, Radoslaw, Bönker, Frank. 2015. „2015 Poland Report.“ Sustainable Governance Indicators.

Merkel, W. (2004). Embedded and defective democracies. *Democratization*, 11(5), 33-58.

Morlino, L. (2008). Hybrid regimes or regimes in transition. Working Paper70.

O'Donnell, G. (1994): „Delegative Democracy.“ *Journal of Democracy* 5(1): 55–69

O'Dwyer, C. 2004. „Runaway State Building: How Political Parties Shape States in Postcommunist Eastern Europe.“ *World Politics* 56: 520–553. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/abs/runaway-state-building-how-political-parties-shape-states-in-postcommunist-eastern-europe/1BC17207359D5B1A203B0E8D7E42E3F5> (20. 2. 2023)

O'Donnell, G. (1994). Delegative democracy. *Journal of democracy*, 5(1), 55-69.

Ostruszka, Ł., “Wszystko, co warto wiedzieć o podatku od reklam,” *Gazeta Wyborcza*, 15. února 2021, Online dostupné z: <https://wyborcza.biz/biznes/7,177150,26792613,wszystko-co-warto-wiedziec-o-podatku-od-reklam.html?disableRedirects=true> (20. 2. 2023)

Paczkowski, A. Půl století dějin Polska: 1939-1989. Praha: Academia, 2000. s. 316.

Palata, L. 2016. „Polsko Polákům: Jak vytlačit cizáky a udělat ekonomiku národní.“ *Finmag.cz*, 15. 9. 2016 (online). Dostupné z: <https://finmag.penize.cz/penize/315744-polsko-polakum-jak-vytlacit-cizaky-a-udelat-ekonomiku-narodni> (20. 2. 2023)

Platón. 1993. Ústava. 1. vydání. Praha: Nakladatelství svoboda – libertas.

Politico (2020). EU leaders back deal to end budget blockade by Hungary and Poland. POLITICO. Online dostupné z: <https://www.politico.eu/article/deal-reached-to-unblock-eubudget-and-recovery-fund/> (20. 2. 2023)

Radziewicz, P. Zasady i procedura wyboru sędziów polskiego Trybunału Konstytucyjnego. INPRIS. 1.2.2010. Dostupné z: <http://www.inpris.pl/wazne/omx-monitoring/omx-tk-poprzednie-wybory/procedura-wyborusedziow-tk/> (20. 2. 2023)

Rae, G. 2008. Poland's Return to Capitalism: From the Socialist Bloc to the European Union. London: Tauris Academic Studies.

Rojčík, O. 2003. „Volební akce Solidarita: Pokus o sjednocení polské pravice.“ Středoevropské politické studie 5 (1).

Rosset, J. (2011). „The 2010 presidential election in Poland.“ Electoral Studies 30: 241– 244.

Rousseau, J. J. (1949). O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva. V. Linhart.

Řezník, M. (2010) Dějiny Polska v datech. Praha: Libri.

Schedler, A. (2002). Elections without democracy: The menu of manipulation. Journal of democracy, 13(2), 36-50.

Schedler, A. (2006): „The Logic of Electoral Authoritarianism.“ In: Andreas Schedler (ed.), Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition. London: Lynne Rienner Publishers, 1–22.

Schumpeter, J., A. (2004). Kapitalismus, Socialismus a demokracie. Brno, CKD

Sobczak, Pawel, Lowe, Christian. (2014). „New Polish PM brings her rival into government.“ Reuters.

Stake, R.E. (1995). The Art of Case Study Research. Thousand Oaks, Calif. Sage Publ.

Swedberg, R. (2004). Vznik knihy Kapitalismus, socialismus a demokracie a její místo v Schumpeterově díle jako celku. In: Schumpeter, A., Kapitalismus, socialismus a demokracie (Brno, CKD)

Świeboda, P. (2007). „Poland’s Second Return to Europe.“ European Council On Foreign Relations.

Szczerbiak, A. (2007). „Election Briefing No 37: Europe and The October 2007 Polish Parliamentary Election.“ European Parties Elections and Referendums Network.

Szelewa, D. (2016). „The Policy on Gender Equality in Poland – Update.“ European Parliament, September 2016

Szuleka, Małgorzata, Wolny, Marcin, Szwed, Marcin. 2016. „The Constitutional Crisis in Poland 2015–2016.“ Helsinki Foundation for Human Rights, September 2016

The composition of constitutional courts: european commission for democracy through law. 12/1997. Dostępne z: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1997)020-e) (20. 2. 2023)

Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. In: Dziennik Ustaw 2002 nr 240 poz. 2052, Polska republika. 2002. Dostępne z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20022402052> (20. 2. 2023)

Wiatr, Jerzy J. (1993). Wybory parlamentarne 19 września 1993: przyczyny i następstwa. Warszawa: Agencja Scholar

Wilgocki, M. (2016). „Julia Przyłębska prezesem Trybunału Konstytucyjnego.Prezydent Duda wręczył nominację.“ Wyborcza.pl. Online dostępne z: <https://wyborcza.pl/7,75398,21153065,julia-przylebska-prezesem-trybunalu-konstytucyjnego-prezydent.html> (20. 2. 2023)

Wolek, A. (2016). „Jak polské elity ovládají populismus?“ Centrum pro studium demokracie a kultury. Online dostępne z: <https://www.cdk.cz/jak-polske-elity-ovladaji-populismus> (24. 4. 2023)

Zakaria, F. (1997). The rise of illiberal democracy. Foreign Affairs, 76(6), 22-43.

Zielonka, J. (2018). *Counter-revolution: Liberal Europe in retreat*. Oxford University Press.

Zinecker, H. (2009). „Regime-Hybridity in developing countries: Achievements and limitations of new research on transitions”. *International Studies Review*, 11(2), 302-331.

Ženíšek, M. (2006). *Přechody k demokracii v teorii a praxi*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Abstrakt

Tato práce je případová studie, která se zabývá hybridizací Polska. Z mnoha typů hybridních režimů se autor zaměřuje na defektní a neliberální demokracii od autorů Wolfganga Merkela a Fareeda Zakarii. Práce je rozdělena do teoretické a analytické části. V první části je zkoumán samotný fenomén hybridizace, jeho typy, možná úskalí a vztahy k demokracii a autoritářství. V závěru první části je představen politický systém polské republiky včetně voleb od roku 2001 se zaměřením na problematiku soudů a médií. Druhá část se věnuje hodnocení získaných dat z organizací Freedom House a BTI Indexu. Nejprve jsou analyzovány data z prvně zmíněné organizace se zaměřením na celkový index Polska a soudů a poté detailnější data z BTI indexu s konečným shrnutím. Výsledky analytické části ukazují, že Polsko ve všech důležitých indexech v průběhu let 2015 až 2022 kontinuálně klesá. Tyto výsledky však mohou být poznamenány mnoha proměnnými, například nemocí COVID-19 kdy vlády téměř všech států musely omezovat některé svobody obyvatel. Výsledky musí brát na zřetel specifickou politiku Polska se silně křesťanskou společností. I když v Polsku dochází k omezování nezávislého soudnictví, problémům s vyvážeností médií, tak se Polsko dá definovat jako semi-konsolidovaná demokracie. Výsledky se zaměřením na dva typy hybridního režimu ukázaly, že Polsko nenaplnuje všechny nutné podmínky pro to, aby mohlo být označeno za defektní nebo neliberální demokracii.

Abstract

This work is a case study looking at hybridization of Poland. Among many types of hybrid regimes, the author focuses on defective and illiberal democracy from the authors Wolfgang Merkel and Fareed Zakaria. The work is divided into theoretical and analytical parts. The first part examines the very phenomenon of hybridization, its types, possible hardships and its relation to democracy and authoritarianism. At the end of the first part, the political system of the Republic of Poland, including elections since 2001, is presented with a focus on the issues of the courts and the media. The second part is devoted to the evaluation of the obtained data from The Freedom House and BTI Indexes. First, data from the former organization are analyzed, focusing on the overall index of Poland and the courts, and then more detailed data from the BTI index with the final summary. The results of the analytical part show that Poland is continuously declining in all important indices between 2015 and 2022. But these results can be marked by many variables, such as COVID-19 disease, where governments in almost all states have had to restrict some of the people's freedoms. The results must take into account Poland's specific policies with a strongly Christian society. Even if there is a reduction in the independent judiciary in Poland, problems with the balance of the media, then Poland can be defined as a semi-consolidated democracy. The results, focusing on two types of hybrid regime, showed that Poland does not fulfil all the necessary conditions to be classed as a defective or illiberal democracy.